

Prava djevojaka i žena u institucionalnoj penološkoj rehabilitaciji, obrazovanje i stjecanje vještina za zapošljavanje

Bralić, Eva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:105019>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Prava djevojaka i žena u institucionalnoj penološkoj rehabilitaciji, obrazovanje i
stjecanje vještina za zapošljavanje

Eva Bralić

Zagreb, rujan, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Prava djevojaka i žena u institucionalnoj penološkoj rehabilitaciji, obrazovanje i
stjecanje vještina za zapošljavanje

Eva Bralić

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Tihana Novak

Zagreb, rujan, 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (*Prava djevojaka I žena u institucionalnoj penološkoj rehabilitaciji, obrazovanje I stjecanje vještina za zapošljavanje*) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Eva Bralić

Mjesto i datum: Zagreb, 13. rujna, 2024.

Sadržaj:

1. Uvod	1
1.1 Tretman zatvorenika	2
1.2. Obrazovanje zatvorenika	5
1.3. Razvoj obrazovanja u zatvorima	8
2. Prava zatvorenica	11
2.1. Međunarodni pravni akti	12
2.2. Prava zatvorenica u RH	17
2.3. Pravo na obrazovanje	19
3. Metodologija	22
3.1. Svrha i ciljevi istraživanja	22
3.2. Metode istraživanja	23
3.3. Sudionici istraživanja	23
3.4. Instrumenti	24
3.5. Način prikupljanja podataka	24
3.6. Pristup analizi podataka.....	24
3.7. Etički aspekti.....	25
4. Rezultati.....	25
5. Rasprava	29
6. Zaključak	35
7. Literatura:	39
8. Prilozi:	42

Naslov rada: Prava djevojaka i žena u institucionalnoj penološkoj rehabilitaciji, obrazovanje i stjecanje vještina za zapošljavanje

Ime i prezime studentice: Eva Bralić

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Tihana Novak

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/ Odrasli

Sažetak

U okviru projekta Temida provedeno je istraživanje koje se bavi pravima žena na izdržavanju kazne zatvora u jedinoj kaznionici za žene u Republici Hrvatskoj, kaznionici u Požegi. Ovaj se rad temelji na kvalitativnom istraživačkom pristupu, u kojem su podaci prikupljeni uz pomoć polustrukturiranih intervjua sa ženama zatvorenicama. Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u to koliko zatvorenice ostvaruju prava u vezi s obrazovanjem za zapošljavanje nakon izlaska na slobodu, te koji su izazovi i prepreke s kojima se suočavaju pri ostvarivanju tih prava.

Također, istraživanje je ispitalo načine na koje zatvorenici prevladavaju navedene izazove, organizaciju obrazovanja i dostupnost obrazovnih programa unutar kaznionice. Kroz analizu prikupljenih podataka, istraživanje ima za cilj oblikovati preporuke koje bi doprinijele boljem razumijevanju i ostvarivanju prava žena zatvorenica, a posebno u kontekstu pripreme za uspješnu reintegraciju i pronalazak posla kroz obrazovne programe.

Ključne riječi: prava zatvorenica, obrazovanje, zapošljavanje, reintegracija

Title of the work: Rights of Girls and Women in Institutional Penological Rehabilitation, Education, and Skills Acquisition for Employment

Name and surname of the student: Eva Bralić

Name and surname of the mentor: izv.prof.dr.sc. Tihana Novak

The study program: Social Pedagogy/Adults

Summary

As part of the Temida project, research was conducted focusing on the rights of women serving prison sentences in the only women's correctional facility in the Republic of Croatia, the Požega Correctional Facility. This paper is based on a qualitative research approach, where data were collected through semi-structured interviews with female inmates. The aim of the research was to gain insight into how well female inmates exercise their rights related to education for employment after release, and what challenges and obstacles they face in achieving those rights.

Additionally, the research examined the ways in which inmates overcome these challenges, the organization of education, and the availability of educational programs within the correctional facility. Through the analysis of the collected data, the research aims to develop recommendations that would contribute to a better understanding and realization of the rights of female inmates, particularly in the context of preparation for successful reintegration and finding employment through educational programs.

Keywords: prisoners' rights, education, employment, reintegration

1. Uvod

Ljudska prava predstavljaju temeljna prava koja pripadaju svakom čovjeku, bez obzira na njegovu rasu, spol, nacionalnost, etničku pripadnost, jezik, vjeru ili bilo koji drugi status. Ova prava su univerzalna, neotuđiva i međusobno povezana, a njihova zaštita ključna je za očuvanje ljudskog dostojanstva i slobode. Ljudska prava uključuju širok spektar prava, poput prava na život, slobodu, sigurnost, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, pravo na slobodu izražavanja, te pravo na pravično suđenje (United Nations, 1948).

Prava zatvorenika su specifična kategorija ljudskih prava koja se odnose na osobe lišene slobode. Iako su zatvorenici lišeni određenih prava, poput prava na slobodu kretanja, ona prava koja nisu eksplicitno ograničena kaznom moraju biti poštovana. To uključuje pravo na dostojanstvo, humane uvjete života, zaštitu od mučenja, pravo na zdravstvenu skrb i pravo na komunikaciju s vanjskim svijetom (UN, 2015).

Prava zatvorenika i zatvorenica regulirana su kroz različite međunarodne konvencije, zakone i podzakonske akte, koji se primjenjuju kako na univerzalnoj tako i na nacionalnoj razini. Na globalnoj razini, ova prava su definirana u ključnim dokumentima kao što su Opća deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948) i Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima (UN, 1957). Na nacionalnoj razini, u Republici Hrvatskoj, ova prava su osigurana Ustavom Republike Hrvatske (NN, 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14) i Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN, 128/99), uz dodatne specifikacije i smjernice sadržane u podzakonskim aktima poput Pravilnika o pogodnostima zatvorenika (NN, 66/10, 126/13).

Osim toga, prava djece u okviru maloljetničkog pravosuđa također su regulirana međunarodnim i domaćim zakonodavstvom. Ključni dokumenti na međunarodnoj razini uključuju Konvenciju o pravima djeteta (UN, 1989) i Standardna minimalna pravila za maloljetničko pravosuđe (UN, 1985). U hrvatskom zakonodavnom okviru, prava maloljetnika uređuju Zakon o sudovima za mladež (NN, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19) i Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (NN, 133/12).

U suvremenom društvu, pitanje ljudskih prava postaje sve značajnije, a posebno kada je riječ o zatvorenicama koje izdržavaju kaznu u zatvorskim ustanovama. Trenutno u Republici Hrvatskoj ne postoje opsežnija istraživanja o ovoj ranjivoj skupini koje se fokusira na temu obrazovanja za zapošljavanje, stoga će ovo istraživanje poslužiti kao podloga za daljnja

istraživanja ljudskih prava zatvorenica te mjerenje napretka stanja ljudskih prava u kaznionicama po pitanju obrazovanja i zaposlenja nakon izdržavanja kazne zatvora.

Obrazovanje zatvorenika predstavlja ključnu komponentu rehabilitacije i resocijalizacije, s naglaskom na pripremu za zapošljavanje nakon izlaska na slobodu. Obrazovni programi unutar zatvorskog sustava omogućuju zatvorenicima stjecanje novih vještina i kvalifikacija, čime se povećavaju njihove šanse za uspješno uključivanje u tržište rada te smanjuje rizik od recidivizma. Prema istraživanjima, zatvorenici koji sudjeluju u obrazovnim programima imaju znatno veće šanse za zapošljavanje i manji rizik od povratka u kriminalne aktivnosti (Davis i sur., 2013). U Republici Hrvatskoj, zatvorski obrazovni programi obuhvaćaju osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, prekvalifikacije te stručno usavršavanje, čime se zatvorenicima pruža prilika za stjecanje relevantnih vještina i znanja koja su tražena na tržištu rada (Izvešće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda, 2022).

1.1 Tretman zatvorenika

Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora, cilj izdržavanja kazne zatvora, uz osiguranje čovječnog postupanja i poštovanja dostojanstva osobe na izdržavanju kazne, jest pripremiti tu osobu za život na slobodi u skladu sa zakonima i društvenim normama. (čl. 2. ZIKZ NN, 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13).

U Hrvatskoj, žene koje izdržavaju kaznu zatvora do 6 mjeseci, ili kojima preostali dio kazne ne prelazi 6 mjeseci, kaznu služe u najbližem zatvoru prema mjestu prebivališta. Ako je kazna dulja od 6 mjeseci, zatvorenice je mogu izdržavati isključivo u Kaznionici u Požegi. Ova kaznionica zatvorenog tipa ima poluotvoreni i otvoreni odjel. Također, u okviru Kaznionice u Požegi nalaze se zatvoreni i poluotvoreni odjel za izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora, kao i poluotvoreni odjel za punoljetne muškarce.

Tretman zatvorenika obuhvaća niz općih i specijaliziranih intervencija i programa, temeljenih na procjeni kriminogenih i sigurnosnih rizika te tretmanskih potreba, s ciljem smanjenja čimbenika koji doprinose kriminalnom ponašanju i jačanja zaštitnih čimbenika koji potiču pozitivne promjene. Za svakog zatvorenika izrađuje se individualni plan izvršavanja kazne, odnosno pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora (u daljnjem tekstu PPIKZ) koji uključuje psihosocijalne, obrazovne, radne, zdravstvene i sigurnosne mjere, prilagođene

njegovim potrebama i rizicima. Plan sadrži podatke o zdravstvenoj skrbi, procijenjenim sigurnosnim i kriminogenim rizicima, tretmanskim ciljevima, intervencijama, te aktivnostima u radu, obrazovanju i slobodnom vremenu, kao i plan pripreme za otpust i postpenalnu zaštitu (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022).

Opći tretmanski programi, koji se provode radi podrške u postizanju ciljeva izvršavanja kazne zatvora, uključuju aktivnosti iz područja rada i radno-okupacijskih zadataka, obrazovanja, kao i kreativnih, kulturnih, umjetničkih, sportsko-rekreativnih i drugih aktivnosti za zatvorenike tijekom slobodnog vremena. Ovi programi pomažu u primjeni principa normalizacije, strukturiraju i osmišljavaju vrijeme zatvorenika tijekom kazne, poboljšavaju zdravlje, razvijaju njihove vještine i sposobnosti, te smanjuju ili ublažavaju dinamičke kriminogene čimbenike koji se odnose na funkcionalnost i postignuća u obrazovanju i radu, kao i na način provođenja slobodnog vremena. Opći tretmanski programi provode se interdisciplinarno, uz suradnju službenika iz odjela za tretman, rad i strukovnu izobrazbu, osiguranje i zdravstvenu zaštitu (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022).

Posebni tretmanski programi namijenjeni su specifičnim skupinama zatvorenika, kao što su ovisnici o drogama, alkoholu i kockanju, te počinitelji nasilnih i seksualnih delikata, s ciljem smanjenja rizika od ponovnog počinjenja kaznenih djela. Ovi programi, uglavnom grupnog karaktera, primjenjuju se za pravomoćno osuđene osobe, uključujući zatvorenike i maloljetnike, u sklopu njihovih individualnih programa izvršavanja kazne, ovisno o procjeni kriminogenih rizika i tretmanskih potreba. Uz posebne programe, zatvorenici se uključuju i u edukativno-razvojne aktivnosti koje, iako nisu izravno usmjerene na kriminogene čimbenike, pomažu u razvoju socijalnih i životnih vještina te unaprjeđenju kvalitete života, čime se potiče uspješna resocijalizacija (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022).

Tijekom 2022. godine u zatvorima, kaznionicama i odgojnim zavodima provodili su se posebni programi tretmana usmjereni na ovisnost o alkoholu, drogama i kockanju, kao i na počinitelje kaznenih djela seksualne prirode, prometnih prekršaja te kaznenih djela s obilježjem nasilja. Također su se održavali edukativno-razvojni programi, uključujući treninge socijalnih vještina te programe usmjerene na osnaživanje roditeljskih kompetencija i povećanje sigurnosti u prometu. Pored tih aktivnosti, zatvorenicima s posttraumatskim stresnim poremećajem pružana je i individualna psihosocijalna podrška (Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022).

Za izvršenje odgojnih mjera, maloljetnicima se izrađuje pojedinačni program postupanja, koji je maksimalno prilagođen procijenjenim kriminogenim rizicima vezanim uz osobne karakteristike maloljetnika te njegovo šire i uže socijalno okruženje, a ujedno je usklađen s najnovijim znanstvenim i praktičnim spoznajama (čl.7. Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, NN 133/12)

Prema Zakonu o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (NN 133/12), članak 13., individualni program postupanja zajednički izrađuju, preispituju i nadopunjuju odgojitelj, stručni radnik centra za socijalnu skrb, stručni suradnik nadležnog suda za mladež, maloljetnik, roditelji ili skrbnik, te druge relevantne osobe koje mogu doprinijeti uspjehu odgojne mjere. Pojedinačni program postupanja temelji se na analizi osobnosti i ponašanja maloljetnika, uvida u obiteljsku situaciju, školovanje, provođenje slobodnog vremena, životne vještine i interese maloljetnika, te na drugim faktorima koji mogu značajno utjecati na razvoj odgovornosti i prosocijalnog ponašanja. Program sadrži prikaz identificiranih problema i potreba, ciljeve, metode, posebne tretmanske programe, procjenu rizika, te rokove i zaduženja, a dostavlja se sudu za mladež koji nadzire njegovu provedbu. Također, osobe uključene u izradu programa obvezne su redovito, barem jednom u tri mjeseca, pratiti njegovu provedbu i prema potrebi unijeti promjene kako bi se prilagodio potrebama maloljetnika. Osim toga, dogovorno se izrađuje i program pomoći obitelji, koji se provodi tijekom trajanja odgojne mjere, a koji uključuje potrebe roditelja ili skrbnika, vrste pomoći, te način osiguravanja sredstava. Ako u pružanju pomoći sudjeluju i druge osobe ili ustanove, uključuju se u izradu plana. Provedba pomoći obitelji također se prati i ocjenjuje barem jednom u tri mjeseca Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, NN 133/12)

S obzirom da je postotak žena u zatvoreničkoj populaciji manji od 10, odnosno manje je sudjelovanje žena u kriminalitetu, moguće je da je upravo to razlog zbog čega se manje istražuje život žena u zatvoru (McQuaide i Ehrenreich,1998; prema Sućur i Žakman-Ban, 2005). Često bivaju zanemarene specifičnosti ženskoga kriminaliteta, stoga su se tretmanski programi bazirali na postavkama muškog kriminaliteta (Kanduč, 2001; prema Sućur i Žakman-Ban, 2005). No, važno je, pri kreiranju tretmana, uzeti u obzir da su žene zatvorenice često i same žrtve nasilja te da je zabilježen viši postotak psihičkih poremećaja (posebno velike depresivne epizode) u žena nego muškaraca. Ove činjenice upućuju na potrebu tretmana koji će, fokusiran na specifične socijalne, prehrambene, zdravstvene, psihičke i fizičke potrebe

žena, služiti kao pomoć pri oporavku od takvih traumatskih iskustava (Abram, McClelland i Teplin, 1996).

1.2. Obrazovanje zatvorenika

U Hrvatskoj, obrazovanje zatvorenika i maloljetnika obuhvaća završavanje osnovne škole, osposobljavanje za osnovne i pomoćne poslove, srednjoškolsko obrazovanje, prekvalifikacije i usavršavanje. Obrazovanje je moguće organizirati unutar i izvan kaznionica, u skladu s obrazovnim propisima. Programom izvršavanja kazne zatvora predviđa se nastavak obrazovanja, s ciljem poticanja zatvorenika na završavanje započetog školovanja radi lakše reintegracije u društvo. Vrsta obrazovanja prilagođava se sposobnostima zatvorenika, trajanju kazne i mogućnostima ustanove. Suradnja s vanjskim obrazovnim ustanovama omogućava stjecanje kvalifikacija, uključujući i visoko obrazovanje, pod uvjetom da je usklađeno sa sigurnosnim standardima (Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022).

Obrazovanje zatvorenika je od iznimne važnosti jer će ih, prilikom traženja posla nakon izlaska iz zatvora, upravo ona učiniti konkurentnijima na tržištu rada (Mataija, 2014).

Tablica 1. Udio žena zatvorenica uključenih u edukacijski program (Sprackett i Wetton, 2007).

Država	Udio (%)
Armenia	30
Bulgarska	28
Hrvatska	1
Cipar	20
Češka	33
Estonija	20
Gruzija	40
Grčka (K)	7
Grčka	49
Irska	58
Kosovo	21
Latvija	25
Nizozemska	100
Norveška	12
Portugal	39
Slovenija	4
Švicarska	80-100

Kada promotrimo tablicu 1., možemo vidjeti da u nekim zemljama, npr. u Švicarskoj ili Nizozemskoj, postotak žena zatvorenica uključenih u obrazovne programe doseže čak i 100%. Za razliku od takvih država, Hrvatska ima samo 1% uključenih žena. S obzirom da su sve žene zatvorenice, prema istraživanju Šućura i Žakman-Ban (2005), bile uključene u radni proces, moguće je nedostatak participacije u edukaciji obrazložiti radnom participacijom (Mataija, 2014). Na pitanje: „Koji je razlog nesudjelovanja u takvim programima?“, Sprackett i Wetton (2007) kaže kako žene jednostavno ne žele sudjelovati, bilo da su nemotivirane ili programe smatraju neprikladnima. Razlog nesudjelovanja često zna biti i prouzrokovan slanjem novca obitelji van zatvora. Ono što zarade unutar zatvora, šalju svojoj obitelji te zbog takvih okolnosti ne mogu sudjelovati u procesu edukacije (Mataija, 2014).

U Izvješću pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, navodi se kako podaci Ministarstva pravosuđa i uprave iz 2018. pokazuju da deset zatvorenika, od kojih je osmero žena, nema osnovne vještine čitanja i pisanja ili nije upoznato s osnovnim računskim operacijama, dok 237 zatvorenika (što čini 11 %) nije završilo osnovnu školu. Zbog toga, pučka pravobraniteljica preporučuje, sukladno Mandelinim pravilima (pravilo 104), da se svim zatvorenicima, bez obzira na njihovu dob, omogući besplatna edukacija, odnosno prilika za završetak osnovnog obrazovanja.

Iako zatvorenice također imaju potrebu za svrhovitim aktivnostima tijekom boravka u zatvoru, njihova situacija se značajno razlikuje od situacije muških zatvorenika. Žene u zatvorima često imaju nižu razinu obrazovanja u odnosu na muškarce i često su napustile školu u ranoj fazi, što ih je isključilo iz obrazovnog sustava (Quaker Council for European Affairs, 2007; prema Mataija, 2014). Zbog manjeg broja žena u zatvorima, resursi za obrazovanje, obuku i zapošljavanje su često ograničeni, što dodatno otežava njihov put ka rehabilitaciji i reintegraciji u društvo.

Važno je istaknuti da žene obično izdržavaju kraće zatvorske kazne u usporedbi s muškarcima, što otežava proces njihove edukacije i zapošljavanja nakon izlaska iz zatvora. Zbog kraćeg trajanja kazne, pružatelji obuka često pokazuju manji interes za organizaciju edukacijskih programa u ženskim zatvorima. Uz to, žene u zatvorima često su uključene u tradicionalne poslove poput šivanja ili frizerstva, što može dodatno ojačati rodne stereotipe i staviti ih u nepovoljniji položaj na tržištu rada. Ovakav pristup ne samo da smanjuje njihove profesionalne mogućnosti, već i perpetuira ograničene uloge koje su im društveno nametnute (Mataija, 2014).

Izvještaj „Stanje ljudskih prava počinitelja/počiniteljica kaznenih djela s naglaskom na resocijalizaciju zatvorenika/zatvorenica“ nastao je kao rezultat istraživanja koje je Kuća ljudskih prava Zagreb provela u sklopu projekta „Moto#R – Motiviranjem i osnaživanjem do resocijalizacije“ od srpnja do prosinca 2020. godine. Kako bi se dobila slika o stanju ljudskih prava počinitelja kaznenih djela, provedeno je 18 polustrukturiranih intervjua sa sedam kaznenih tijela, četirima tijelima javne vlasti (Ministarstvo pravosuđa i uprave te centri za socijalnu skrb), dvjema nezavisnim institucijama te pet organizacija civilnog društva koje u svom radu doprinose resocijalizaciji zatvorenika/zatvorenica i njihovim obiteljima. U istraživanju su dobiveni rezultati koji ukazuju da provođenje obrazovnih aktivnosti unutar kaznenih tijela u Hrvatskoj varira ovisno o instituciji i angažmanu zaposlenih službenika. Dok neka kaznena tijela redovito provode programe obrazovanja i opismenjavanja zatvorenika, druga pridaju manju važnost ovim aktivnostima. Primjerice, određena kaznena tijela surađuju s vanjskim obrazovnim ustanovama kako bi proširila mogućnosti obrazovanja i stručnog osposobljavanja, dok u drugim institucijama opseg takvih aktivnosti ovisi o inicijativi zaposlenika ili uprave. U nekim slučajevima, zatvorenici mogu zadržati svoje prijašnje poslove i raditi dok su smješteni u zatvoru. Međutim, sustavna otvorenost za suradnju i motivacija za unapređenje obrazovanja ne postoji na razini cijelog zatvorskog sustava, već uglavnom ovisi o pojedinačnim inicijativama unutar samih institucija. Također, određena kaznena tijela prilagođavaju obrazovne programe tržišnim potrebama, što može uključivati specifična stručna usavršavanja, poput onih za zanimanja u metaloprerađivačkoj industriji. Kvalitetan primjer je suradnja između kaznenih tijela i vanjskih obrazovnih ustanova, kao što je Pučko učilište u Karlovcu, koje omogućuje zatvorenicima završetak osnovnog obrazovanja. Unatoč tim inicijativama, izazovi u provođenju obrazovnih programa uključuju nezainteresiranost zatvorenika, manjak tretmanskih službenika i pravosudnih policajaca, kao i poteškoće u pronalasku obrazovnih ustanova spremnih provoditi aktivnosti u kaznenim ustanovama. S druge strane, u nekim institucijama postoji velika zainteresiranost zatvorenika za obrazovanje, no broj polaznika često je ograničen. U takvim situacijama, kaznena tijela pokušavaju organizirati alternativne programe ili preusmjeriti zatvorenike na edukaciju u sljedećoj godini. Pandemija koronavirusa također je utjecala na provođenje obrazovnih aktivnosti, koje su zbog zdravstvenih razloga privremeno zaustavljene. Unatoč tome, neka kaznena tijela prilagodila su se novim okolnostima i pokušala organizirati obrazovanje na daljinu. Organizacije civilnog društva opremile su kaznene ustanove računalima, dok su kaznena tijela opremala učionice projektorima i internetskom vezom kako bi se omogućilo nastavljanje obrazovnih programa. Pandemija je ukazala na potrebu za razvojem novih modela obrazovanja u zatvorskom sustavu,

s naglaskom na online učenje i osiguravanje odgovarajuće tehničke infrastrukture (Dabić, 2021).

1.3. Razvoj obrazovanja u zatvorima

Povijest obrazovanja u zatvorima je duga i složena, obuhvaćajući brojne promjene u pristupu kazni, tretmanu zatvorenika i filozofiji rehabilitacije. U ranijim zatvorskim sustavima, prije uvođenja formalnog obrazovanja, dominirao je sustav zajedničkog izvršenja kazne zatvora. U tom sustavu, uvjeti života zatvorenika bili su izrazito loši. Kazna je bila usmjerena na ispaštanje i zastrašivanje, a osnovne potrebe osuđenih, poput hrane, odjeće i smještaja, često su bile zanemarene (Jovanić i Petrović, 2017).. U tom kontekstu, zatvori su bili prenatrpani, prljavi i nehumani, bez ikakve klasifikacije zatvorenika, obrazovanja ili tretmana usmjerenog na pozitivne promjene, što je često dovodilo do "kriminalne infekcije" među zatvorenicima (Ignjatović, 2000; prema Jovanić i Petrović, 2017).

Prve značajne promjene u pristupu zatvorima počinju se pojavljivati krajem 18. i početkom 19. stoljeća, osobito u Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama. John Howard, poznat po svojim izvještajima iz 1777. godine, snažno je kritizirao uvjete u zatvorima Engleske i Walesa, opisujući ih kao krajnje nehumane (Jovanić i Petrović, 2017)..

Pod utjecajem kritika uvjeta zajedničkog izdržavanja zatvorske kazne razvijeni su ćelijski sustavi. Vjerovalo se da će izolacija, zajedno s religijskim uvjerenjima, omogućiti prijestupniku da postigne moralno-društveni preporod. Postoje dvije varijante ćelijskog sustava: Philadelphijski sustav i sustav šutnje (Auburnski sustav). (Ilić i Jovanić, 2011; prema Jovanić i Petrović, 2017).

Philadelphijski ili Pensilvanijski sustav razvijen je krajem 18. stoljeća u Philadelphiji (SAD), kao prvi organizirani sustav zatvorskog kažnjavanja. Zatvorenici su bili smješteni u male, izolirane ćelije, gdje su provodili cijelo vrijeme svoje kazne. Ova potpuna izolacija imala je za cilj spriječiti negativne utjecaje među zatvorenicima, ali je rezultirala ozbiljnim psihološkim posljedicama, uključujući duševne bolesti, samoubojstva i teške bolesti (Popović, 1966; prema Macanović i Nadarević, 2014). Iako je sustav trebao spriječiti negativne utjecaje među zatvorenicima i olakšati njihovu rehabilitaciju, u stvarnosti je nanio ozbiljnu štetu njihovom psihičkom i fizičkom zdravlju (Konstantinović-Vilić i Kostić, 2006; prema Macanović i Nadarević, 2014).

Auburnski sustav, razvijen u gradu Auburnu, u državi New York, SAD, kao odgovor na kritike Philadelphijskog sustava, dopuštao je zatvorenicima da tijekom dana rade zajedno, ali im je bilo strogo zabranjeno međusobno komunicirati. Pravila su bila rigorozna – nisu smjeli razgovarati niti se gledati, a kršenja su se kažnjavala surovim metodama poput batinanja. Cilj je bio spriječiti negativan utjecaj među zatvorenicima i onemogućiti njihovo udruživanje nakon odsluženja kazne (Konstantinović – Vilić i Kostić, 2006; prema Macanović i Nadarević, 2014). U zatvoru Auburn, negativne posljedice izolacije ublažene su uključivanjem zatvorenika u radne aktivnosti unutar zatvora. S obzirom na to da su mnogi zatvorenici dolazili bez ikakvih prethodnih vještina, bilo je nužno pružiti im obuku za različite poslove. Zatvorenici su tako obučavani i kasnije angažirani na poslovima poput tkanja, izrade tepiha, popravke tkalačkih strojeva, rada kao konobari, zidari, te na pripremi vune za daljnju obradu, pripremi hrane, proizvodnji sapuna, radu u brijačnici, stolariji, vrtlarstvu, poljoprivredi i drugim djelatnostima koje su bile ključne za svakodnevno funkcioniranje zatvora (Powers, 2016; prema Jovanić i Petrović, 2017).

Unatoč pokušaju "poboljšanja" resocijalizacije, rezultati nisu pokazali značajna poboljšanja jer je ljudska potreba za pripadnošću i interpersonalnim odnosima bila prekinuta ili zabranjena. Ova iskustva dovela su do daljnjih reformi zatvorskih sustava, uključujući prilagodbu arhitekture prema novim potrebama zatvorenika (Macanović i Nadarević, 2014).

Povijest korektivnog obrazovanja u SAD-u može se pratiti od 1789. godine. Prema Gehringu (1995; prema Jovanić i Petrović, 2017), tadašnji programi zatvorskog obrazovanja često su bili poznati kao "subotnje škole", s ciljem da zatvorenici nauče osnove čitanja, kako bi mogli čitati Bibliju. Ovi programi potječu iz kasnog 18. stoljeća, kao posljedica širenja obrazovanja tijekom kolonijalnog razdoblja. Puritanci su smatrali da je opismenjavanje nužno kako bi svatko mogao čitati Bibliju i tražiti spasenje (Stubblefield & Keane, 1994; prema Jovanić i Petrović, 2017). Rani korektivni obrazovni programi, koji su se temeljili na grupnom radu i opismenjavanju, bili su usmjereni na to da zatvorenici prepoznaju svoje grijehe i traže oprost od Boga (Gehring, 1995; prema Jovanić i Petrović, 2017).

U razdoblju od 1789. do 1875. godine, lokalni kapelani, koji su osiguravali Biblije zatvorenicima, pomagali su im u učenju čitanja te su djelovali kao odgojitelji odraslih zatvorenika. Nastavni plan u tom razdoblju bio je uglavnom fokusiran na čitanje biblijskih stihova, s ciljem promjene srca zatvorenika prema višim moralnim vrijednostima. Međutim, od 1826. do 1840. godine u zatvorski obrazovni sustav postupno je uvedeno sve više sekularnog

obrazovanja, uključujući čitanje, pisanje, matematiku, a u nekim slučajevima i povijest i geografiju (Gehring, 1995; prema Jovanić i Petrović, 2017).

Do sredine četrdesetih godina 19. stoljeća, korektivno obrazovanje počelo se širiti kroz obuhvatnije programe. Prema Gehringu (1995; prema Jovanić i Petrović, 2017), u zatvoru Sing-Sing u državi New York, 1844. godine zatvorski obrazovni programi su prošireni kako bi uključivali predmete poput povijesti, astronomije, geografije, psihologije i tjelesnog odgoja. Godine 1847. New York postao je prva država koja je propisala da korektivno obrazovanje mora biti dostupno u svim zatvorskim ustanovama. Pokret za reformu zatvora iz sedamdesetih godina 19. stoljeća dodatno je proširio obrazovanje u penalnim ustanovama diljem SAD-a, gdje je postalo uobičajeno da zatvorenici sudjeluju u obrazovnim i stručnim programima kao dio svoje kazne.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, pod utjecajem novih ideja u području izvršenja kazne, posebno pod utjecajem talijanskih pozitivista, došlo je do značajnih promjena u pristupu izvršenju kazne lišenja slobode. Ove promjene bile su usmjerene na praktičnu primjenu ideja o resocijalizaciji zatvorenika. Novine su se očitovale u stvaranju sustava kazni koji je omogućavao zatvorenicima postupno prelazak iz strožih u blaže uvjete, ovisno o njihovom napretku u rehabilitaciji (Macanović i Nadarević, 2014).

Godine 1823. engleski parlament donio je odluku kojom je uvedeno obavezno podučavanje čitanja i pisanja u zatvorima, što se smatra početkom institucionalizacije obrazovanja u tim ustanovama. Ova zakonska odluka omogućila je reformatorima da istraže i razviju metode za učinkovitu implementaciju ove mjere (Forster i Forster, 1996; prema Josipović, 2018).

Alexander Maconochie, koji je djelovao u 19. stoljeću na britanskom kolonijalnom zatvoru Norfolk Island u blizini Australije, bio je jedan od prvih koji su pokušali uvesti obrazovanje u zatvore. Njegova teorija o obveznom obrazovanju bila je usko povezana s uspostavljanjem čvrste zatvorske discipline. Iako je najpoznatiji po svom bodovnom sustavu, koji je revolucionirao održavanje discipline u zatvorima, treba istaknuti da je uvođenje obrazovanja vidio kao ključan dio tog sustava. U vremenu kada su tjelesne kazne i samotni zatvor bili glavni oblici održavanja discipline, Maconochie je uveo ideju da se obrazovanjem može postići bolja kontrola i rehabilitacija zatvorenika. Njegov bodovni sustav omogućio je zatvorenicima da, na temelju dobrog ponašanja, skupljaju bodove koji su im donosili bolje uvjete u zatvoru. Sustav je nagrađivao one koji su se ponašali dobro, a kažnjavao one s lošim ponašanjem, omogućujući

progresiju kroz različite stadije kazne. Među 12 ključnih pravila ovog sustava, posebno su se isticali grupiranje zatvorenika i poboljšanje uvjeta u zatvoru, kao što su bolje osvjetljenje i individualni kreveti za one koji su stekli dovoljno bodova. Najvažnija inovacija bila je uvođenje škole za odrasle, gdje su kao učitelji radili bivši zatvorenici. Uspjeh u obrazovanju i dobro ponašanje u nastavi omogućavali su zatvorenicima stjecanje boljih oznaka i ugodniji boravak, a nagrađivali su se i za čitanje naglas u ćelijama (Gehring i muth, 1985).

Zebulon Brockway, jedan od prvih reformatora u SAD-u koji se bavio uvođenjem obrazovanja u zatvorske ustanove, bio je dobro upoznat s radom Alexandera Maconochieja i nastojao je integrirati njegove ideje u američki zatvorski sustav. Prilagodio je Maconochiejev bodovni sustav, ali je dodatno naglasio važnost obrazovanja. Osnovao je školu unutar zatvora, uveo strukovno obrazovanje i zaposlio stručne nastavnike iz javnih škola, koledža i strukovnih škola. Upravo te dvije inovacije, koje su predstavljale značajnu razliku u odnosu na Maconochiejev sustav i njegovu viziju zatvorskog obrazovanja, trebale su osigurati veći uspjeh ovog novog programa (Gehring i muth, 1985).

Reformske ideje ubrzo su dobile priliku za širu prezentaciju na međunarodnoj razini, zahvaljujući prvoj svjetskoj konferenciji o zatvorskim sustavima održanoj 1872. godine. Ova konferencija omogućila je da se reforme ne zadrže samo unutar krugova zatvorskih stručnjaka i penologa, već su stručnjaci mogli iznijeti svoje ideje i rezultate pred službenim predstavnicima različitih država, što je značajno ubrzalo proces reformi u zatvorskim sustavima. Na konferenciji su stručnjaci izlagali o reformama provedenim u njihovim zemljama, a konferencija je završena usvajanjem zajedničkih smjernica koje su trebale poslužiti kao temelj za usklađen razvoj zatvorskih sustava širom svijeta (Josipović, 2018).

2. Prava zatvorenica

Ljudska prava se obično shvaćaju kao ona prava koja su svojstvena ljudskom biću. Koncept ljudskih prava priznaje da svako ljudsko biće ima pravo uživati svoja prava bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinu, rođenje ili neke druge okolnosti. Ona su univerzalna, neotuđiva i međusobno povezana (UN, 1948).

Razumijevanje ljudskih prava i njihovog razvoja temelji se na teoriji prirodnog prava, koja tvrdi da svaki čovjek posjeduje određena prava neovisno o tome jesu li ta prava formalno priznata ili ne. Prema ovoj teoriji, prirodna prava poput prava na život i jednakost su neotuđiva

i ne mogu se ukinuti; stoga ih pozitivno pravo mora priznati. U suvremenoj teoriji prava, posebno u kontekstu ustavnog prava, često su klasificirana u tri generacije. Prva generacija prava obuhvaća osnovna prava koja su priznata deklaracijama iz 18. stoljeća, kao što su pravo na život i jednakost, za koja se smatra da su "samorazumljiva" istina. Druga generacija prava uključuje socijalna i gospodarska prava koja su se razvila početkom 20. stoljeća i predstavljaju zahtjev za državnom zaštitom pojedinca od negativnih učinaka tržišnog gospodarstva, uključujući pravo na rad i zdravstvenu zaštitu. Treća generacija prava odnosi se na novija prava koja su u posljednje vrijeme sve više prihvaćena, kao što su prava povezana s zaštitom okoliša i dobrobiti svih živih bića (Babić, Josipović i Tomašević, 2006).

Zatvorenici u penalnim ustanovama zadržavaju sva prava osim prava na slobodu te su nacionalne vlasti dužne osigurati zaštitu tih prava tijekom izdržavanja kazne zatvora. Ostala građanska prava, politička, ekonomska, kulturna i socijalna prava mogu se ograničiti samo u mjeri koja je potrebna za izvršenje kazne zatvora (Pleić, 2010). Također, zatvorenici posjeduju i posebna prava zbog specifičnog položaja i uvjeta u kojima izdržavaju kaznu zatvora te su ona formulirana u standarde i načela utvrđene pravnim aktima međunarodnih organizacija (Pleić, 2010). Zaštita prava zatvorenika osigurava se pravnim propisima koji se mogu svrstati prema području njihove primjene u 3 razine; univerzalni pravni akti doneseni od strane UN-a, europski propisi te pravne odredbe unutarnjeg prava, odnosno nacionalno zakonodavstvo (Babić, Josipović i Tomašević, 2006). Samo postojanje pravnih propisa, standarda ili preporuka za postupanje sa zatvorenicima ne jamči uvijek i ostvarivanje njihove zaštite te je potrebno normiranje temeljnih prava, pravnim propisima kako bi se moglo predvidjeti načini nadzora (Babić, Josipović i Tomašević, 2006).

2.1. Međunarodni pravni akti

Uspostavom univerzalnih smjernica za postupanje sa zatvorenicima i nadzorom njihove primjene, međunarodno pravo nastoji spriječiti nečovječno i ponižavajuće ponašanje državnih vlasti prema osobama lišenih slobode te unaprijediti način izvršenja zatvorskih kazni. (Ljubanović, 2006).

Međunarodni pravni akti koji zaštićuju temeljna prava čovjeka te posebna prava zatvorenika su:

1. Opća deklaracija UN-a o pravima čovjeka (Universal Declaration of Human Rights)

Od samih početaka djelovanja, Ujedinjeni narodi razvili su brojne međunarodne

instrumente koji definiraju osnovna načela zaštite građanskih, političkih, kulturnih, ekonomskih i socijalnih prava za sve ljude. Osim što su postavili temelje za zaštitu ljudskih prava, UN se posebno iskazao u zaštiti prava specifičnih skupina, posebno osoba koje su lišene slobode (Pleić, 2010). Opća deklaracija o ljudskim pravima je dokument koji je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 10. prosinca 1948. godine u Parizu. Deklaracija predstavlja prekretnicu u povijesti ljudskih prava, jer prvi put globalno postavlja univerzalne standarde za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda (UN, 1948). Također, otvorio je put za donošenje brojnih dokumenta kojima se postavljaju prihvatljivi standardi postupanja sa zatvorenicima.

2. **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima** (International Covenant on Civil and Political Rights) (ICCPR) je multilateralni ugovor koji je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 16. prosinca 1966. godine. Cilj ovog pakta je zaštita građanskih i političkih prava pojedinaca. Osim toga ovaj dokument sadrži nekoliko ključnih odredbi koje se odnose na prava zatvorenika. Te odredbe su osmišljene kako bi osigurale da se prema zatvorenicima postupa humano i s poštovanjem prema njihovom dostojanstvu. Države potpisnice ICCPR-a preuzele su obvezu da zaštite i garantiraju prava utvrđena u Paktu svim osobama unutar svojih teritorijalnih i jurisdikcijskih granica. Odbor za ljudska prava, koji je sastavljen od neovisnih stručnjaka, odgovoran je za praćenje primjene ovih odredbi, a države članice obvezne su redovito dostavljati izvještaje Odboru o mjerama koje su poduzele kako bi osigurale adekvatnu provedbu prava utvrđenih u Paktu (UN, 1966).
3. **Standardna minimalna pravila UN za postupanje sa zatvorenicima** (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) (UN Nelson Mandela pravila). Prvi set Standardnih minimalnih pravila za postupanje sa zatvorenicima usvojen je na Prvom kongresu Ujedinjenih naroda o prevenciji kriminala i postupanju prema počiniteljima 1955. godine, a formalno je odobren od strane Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda 1957. godine. Ova pravila predstavljaju skup međunarodnih standarda za human i dostojanstven tretman zatvorenika kojima se zahtijeva razdvajanje zatvorenika prema spolu, dobi i prijašnjem životu te postavljaju minimalne standarde za smještaj, zdravstvenu skrb i osobnu higijenu. Osim toga, predviđaju pravo na žalbu, kontakte s vanjskim svijetom, pogodnosti za zatvorenike, radne aktivnosti, obrazovanje i slobodno vrijeme (UN, 1957).
4. **Konvencija protiv torture i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja** (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman

or Degrading Treatment or Punishment) iz 1984. predstavlja jedini međunarodni pravni akt koji se isključivo fokusira na zabranu torture. Njezine odredbe i nadzorni mehanizmi pružaju čvrst okvir za zaštitu osoba od zlostavljanja i osiguranje odgovornosti za kršenja ljudskih prava. Države članice su dužne uskladiti svoje zakonodavstvo i prakse s odredbama Konvencije te redovito podnositi izvještaje i aktivno surađivati s Komitetom protiv torture što je ključno za osiguravanje usklađenosti i provođenja obveza (UN, 1984).

5. **Pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicama i nezatvorske mjere za žene počiniteljice** (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders) iz 2010. godine, poznatija kao **Bangkok Rules**, nastala su kako bi se odgovorilo na potrebu za uspostavom globalnih standarda u tretmanu osuđenica i zatvorenica. Razrada pravilnika uslijedila je nakon što su različita tijela Ujedinjenih naroda usvojila nekoliko rezolucija koje su pozivale države članice da adekvatno adresiraju specifične potrebe žena u kaznenom sustavu. Bankoški pravilnik ne zamjenjuje, već nadopunjuje Mandelin pravilnik i Standardna minimalna pravila za alternativne nezatvorske mjere (Tokijski pravilnik) u pogledu tretmana zatvorenica te primjene alternativnih kazni. Stoga, sve relevantne odredbe iz ta dva prethodna seta pravila i dalje se primjenjuju na sve zatvorenike i osuđenike, bez ikakve diskriminacije. Dok Bankoški pravilnik pruža dodatnu jasnoću u primjeni postojećih pravila na žene, također uvodi nova pravila koja pokrivaju dodatne aspekte. Zbog velike raznolikosti pravnih, društvenih, ekonomskih i geografski uvjeta širom svijeta, sva se pravila ne mogu jednako primjenjivati u svim okruženjima i u svakom trenutku. Ona su zamišljena da potaknu stalne napore u prevladavanju izazova u njihovoj primjeni te da poboljšaju uvjete za zatvorenice, njihovu djecu i njihove zajednice (UN, 2010).
6. **Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda** (European Convention on Human Rights) iz 1950. godine postavlja temelj za zaštitu ljudskih prava svih osoba, uključujući i zatvorenike, putem nekoliko ključnih članaka koji jamče prava na život, slobodu, sigurnost, pravično suđenje i zaštitu od mučenja i nečovječnog postupanja. Provedba ovih prava osigurava se kroz djelovanje Europskog suda za ljudska prava te nadzor institucija poput Europskog odbora za sprječavanje mučenja (CoE, 1950).
7. **Europska zatvorska pravila** (European Prison Rules) iz 1973. godine bila su revolucionarna u postavljanju standarda za tretman zatvorenika u Europi. Ona su

postavila temelje za suvremene zatvorske reforme, naglašavajući važnost ljudskih prava i dostojanstva zatvorenika. Iako su kasnije revidirana, pravila iz 1973. ostaju povijesno značajan dokument koji je pomogao oblikovati humane zatvorske sustave širom Europe. Njihova važnost leži u promoviranju univerzalnih vrijednosti i pružanju okvira za kontinuirana poboljšanja uvjeta u zatvorima, što je od vitalnog značaja za ostvarivanje pravde i ljudskih prava. Europska zatvorska pravila (EPR) obuhvaćaju sve aspekte upravljanja zatvorskim ustanovama i postupanja sa zatvorenicima, fokusirajući se na zaštitu njihovih ljudskih prava. Ova pravila uključuju smjernice za smještaj, higijenu, odjeću i posteljinu, prehranu, pružanje pravnih savjeta, rad, vježbanje i rekreaciju, obrazovanje, religiju, premještaj i otpuštanje zatvorenika. Posebna pažnja posvećena je specifičnim potrebama žena, djece i stranih državljana, zdravstvenoj zaštiti, sigurnosti, disciplini i kažnjavanju, uporabi sile, molbama i pritužbama zatvorenika, odabiru i obuci osoblja, inspekcijama i nadzoru, te položaju neosuđenih zatvorenika (CoE, 1973).

8. **Europska konvencija za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja** (European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) usvojena 26. studenog 1987. godine i stupivši na snagu 1. veljače 1989. godine, predstavlja ključni instrument Vijeća Europe u zaštiti ljudskih prava. Njezin glavni cilj je spriječiti mučenje i neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje u zemljama članicama, stvarajući okvir za zaštitu osoba lišenih slobode. Također, kao nadzorno tijelo uspostavljen je Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), koji je zadužen za nadgledanje mjesta lišenja slobode, uključujući zatvore, policijske postaje i centre za migrante. Ovaj odbor čine neovisni stručnjaci, među kojima su liječnici, pravnici i stručnjaci za zatvorski sustav. CPT redovito i po potrebi obavlja inspekcije kako bi procijenio uvjete i tretman osoba koje su lišene slobode. Jedna od ključnih značajki CPT-a je njegova sposobnost da izvodi nenajavljene inspekcije na mjestima lišenja slobode. To omogućuje članovima odbora neometan pristup svim prostorijama i vođenje razgovora sa zatvorenicima bez prisustva trećih osoba (CoE, 1987)

Međunarodni pravni akti vezani uz maloljetničko pravosuđe su:

1. **Konvencija UN-a o pravima djeteta** (United Nations Convention on the Rights of the Child) predstavlja ključni međunarodni dokument koji definira temeljna prava i slobode djece na globalnoj razini. Njezina primarna svrha je osigurati da djeca budu tretirana s dostojanstvom i da budu zaštićena u svim aspektima svog života, uključujući njihovu sigurnost, obrazovanje, zdravlje i opću dobrobit. Konvencija UN-a o pravima djeteta naglašava da djeca koja su lišena slobode moraju biti tretirana s najvećim poštovanjem prema njihovom dostojanstvu i pravima. Lišenje slobode treba biti posljednje sredstvo i trajati najkraće moguće vrijeme. Djeca moraju biti zaštićena od mučenja i okrutnog postupanja, te imati pristup pravnoj pomoći i pravednom suđenju. Osim toga, Konvencija potiče rehabilitaciju i reintegraciju djece u društvo, kako bi se smanjila šteta uzrokovana kaznenim pravosudnim sustavom. Konvencija preporučuje da države članice uspostave minimalnu dob ispod koje djeca ne mogu biti kazneno odgovorna. Preporuka je da ta dob bude razumna i usklađena s načelima zaštite djece i njihovih prava. (UN,1989).
2. **Standardna minimalna pravila UN- a za maloljetničko pravosuđe** (United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice) iz 1985. godine poznata su i kao Pekinška pravila. Ova pravila definiraju međunarodne standarde za upravljanje pravosudnim sustavima koji se bave maloljetnicima. Njihov primarni cilj je osigurati pravedan, human i učinkovit pristup maloljetnim prijestupnicima, kao i potaknuti njihovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo (UN, 1985).
3. **Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode** (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty) poznata kao Pravila iz Havane iz 1990. godine. Iako nisu obvezujuća za države potpisnice, predstavljaju najopsežniji i najkonstruktivniji skup minimalnih standarda, prava i procedura koje bi trebalo slijediti u svim slučajevima djece, odnosno maloljetnika koji su lišeni slobode. Iakosu ova Pravila u obliku neobvezujućih preporuka, neka od njih postala su obvezujuća kroz uključivanje u nacionalne zakone. Prema temeljnim načelima Havanskih pravila, lišenje slobode maloljetnika treba biti posljednja mjera, primjenjivana samo u iznimnim slučajevima i na najkraći mogući rok. Pravila naglašavaju važnost sustava maloljetničkog pravosuđa koji poštuje prava i sigurnost maloljetnika, te promiče njihovu psihičku i fizičku dobrobit. Lišenje slobode treba biti ograničeno, uz mogućnost ranijeg otpuštanja, te poštivanje vjerskih i kulturnih uvjerenja djeteta.

Također, pravila predviđaju pravo na tumača kada je potrebno, posebice tijekom medicinskih ispitivanja i disciplinskih postupaka, te omogućavanje kontakta maloljetnika s lokalnom zajednicom, uz rad na njihovoj pripremi za povratak u društvo. (Zagorec, 2022).

4. **Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delinkvencije** ("United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency") poznate kao Smjernice iz Rijada iz 1990. godine pružaju detaljan okvir za prevenciju maloljetničke delinkvencije, ističući značaj podrške koju pružaju obitelj, obrazovni sustav, socijalne usluge i zajednica. Cilj je stvoriti okruženje koje potiče zdrav razvoj mladih i smanjuje rizik od delinkventnog ponašanja. Ključni faktori u postizanju ovih ciljeva su međunarodna suradnja i razmjena uspješnih praksi. Smjernice ističu ključnu ulogu obrazovanja u prevenciji delinkvencije, naglašavajući da bi škole trebale pružati inkluzivno i kvalitetno obrazovanje koje ne samo da pokriva akademske sadržaje, već i promiče pozitivne društvene vrijednosti. Osim toga, važno je i osigurati pristup programima stručnog osposobljavanja i zapošljavanja za mlade, kako bi im se omogućilo sticanje vještina i znanja potrebnih za uspješno uključivanje na tržište rada (UN, 1990).
5. **Standardna minimalna pravila UN-a o primjeni alternativnih kaznenih mjera** (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures poznata kao Tokijska pravila, usvojena su 1990. godine. Ova pravila pružaju smjernice za primjenu alternativnih kaznenih mjera koje se koriste kao alternativa zatvorskim kaznama. Njihov cilj je promicanje pravednijeg i učinkovitijeg kaznenog sustava koji se usredotočuje na rehabilitaciju i reintegraciju počinitelja u društvo, umjesto na isključivo kazneni aspekt (UN, 1990).

2.2. Prava zatvorenica u RH

Međunarodna zajednica određuje minimalne standarde postupanja sa zatvorenicima putem pravnih propisa. Pojedine zemlje priznaju zatvorenicima i šira prava od minimalno određenih, no ne smiju te standarde spustiti ispod onih određenih međunarodnim pravom. Takav pristup osigurava zatvorenicima tzv. minimalna prava zatvorenika (Babić, Josipović i Tomašević, 2006). U procesu izrade zakona, države često uzimaju u obzir međunarodne standarde koje propisuju Ujedinjeni narodi i Vijeće Europe. Dok neke zemlje dosljedno primjenjuju ove

međunarodne standarde, druge to čine u manjoj mjeri zbog različitih pravnih, kulturnih i društvenih konteksta koji utječu na oblikovanje njihovih zakona.

Svakom zatvoreniku u Republici Hrvatskoj su zajamčena osnovna prava prema Ustavu Republike Hrvatske, međunarodnim ugovorima i Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (ZIKZ, NN, 128/99). Ustav Republike Hrvatske pruža sveobuhvatnu zaštitu prava zatvorenika kroz niz odredbi koje jamče poštovanje osnovnih ljudskih prava, pravnu zaštitu i pristup ključnim uslugama kao što su zdravstvena skrb i obrazovanje. Ove odredbe osiguravaju da se zatvorenici tretiraju s dostojanstvom i poštovanjem, te da im se pruže prilike za rehabilitaciju i reintegraciju u društvo (Ustav RH, NN, 56/90). Prema članku 16. *Zakona o izvršavanju kazne zatvora* (NN 128/99), zatvorenici imaju pravo na smještaj primjeren ljudskom dostojanstvu i zdravstvenim standardima; zaštitu osobnosti i osiguranje tajnosti osobnih podataka; redovite obroke hrane i pitke vode u skladu sa zdravstvenim standardima; rad; obrazovanje; stručnu pravnu pomoć u vezi sa zaštitom prava propisanih Zakonom; podnošenje pravnih sredstava za zaštitu svojih prava propisanih Zakonom; zdravstvenu zaštitu i zaštitu majčinstva; dodir s vanjskim svijetom; boravak na otvorenom prostoru kaznionice ili zatvora najmanje dva sata dnevno; dopisivanje i razgovor sa svojim odvjetnikom; vjeroispovijest i razgovor s ovlaštenim vjerskim predstavnikom; vjenčanje u kaznionici ili zatvoru; glasovanje na izborima za predsjednika Republike Hrvatske, zastupnika u Hrvatski sabor i članova u Europski parlament te državnom referendumu; te druga prava propisana Zakonom. Osim toga, službenici kaznionice ili zatvora imaju obvezu da pri prijemu zatvorenika na izvršavanje kazne zatvora na razumljiv način obavijeste zatvorenike o njihovim pravima, načinu zaštite tih prava te o obvezama koje imaju za vrijeme izdržavanja kazne (ZIKZ, NN 128/99).

Zatvorenici mogu podnositi pritužbe na kršenja njihovih prava tijekom izdržavanja kazne. Pritužbe se upućuju nadležnim tijelima, uključujući upravitelja zatvora, Središnjem uredu te sucu izvršenja (ZIKZ, NN 128/99).

Zatvorenik ima mogućnost podnošenja zahtjeva za sudsku zaštitu protiv postupaka ili odluka kojima mu se nezakonito uskraćuje ili ograničava neko pravo predviđeno ZIKZ-om. Ovaj zahtjev se podnosi sucu izvršenja radi zaštite prava zatvorenika u skladu s propisima (ZIKZ, NN 128/99).

Osim suca izvršenja, nadzor nad poštivanjem prava zatvorenika provode pučki pravobranitelj te posebni pravobranitelji u skladu sa posebnim propisima te međunarodna tijela na temelju međunarodnih ugovora (ZIKZ, NN 128/99).

Osim tijela državne vlasti i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava i imaju pravo pristupa kaznionicama i zatvorima, Središnji ured Uprave za zatvorski sustav ima ovlast odobravati posjete kaznionicama i zatvorima predstavnicima institucija i nevladinih udruga koje se bave ljudskim pravima. Takvi posjeti se obično odobravaju jer prisutnost tih organizacija doprinosi većoj transparentnosti i otvorenosti zatvorskog sustava i poboljšava zaštitu ljudskih prava zatvorenika. (Babić, Josipović i Tomašević, 2006).

Odredbe Zakon o sudovima za mladež (ZSM) osiguravaju da maloljetni zatvorenici imaju poseban tretman koji je usmjeren na njihovu zaštitu, razvoj i reintegraciju u društvo, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i prava (ZSM, NN 84/11).

2.3. Pravo na obrazovanje

Pravo na obrazovanje jedno je od temeljnih ljudskih prava priznatih u međunarodnim dokumentima, uključujući Opću deklaraciju o pravima čovjeka iz 1948. godine. To pravo jamči svakom pojedincu pristup obrazovanju bez diskriminacije, osiguravajući razvoj ljudske ličnosti i promicanje razumijevanja, tolerancije i prijateljstva među narodima. Obrazovanje omogućava ljudima da steknu znanja i vještine potrebne za aktivno sudjelovanje u društvu, potiče socijalnu i ekonomsku mobilnost te igra ključnu ulogu u promicanju mira i održivog razvoja (UN, 1948). Prema pravilu 104. (UN, 2015) treba se omogućiti svim zatvorenicima koji su u mogućnosti sudjelovati u obrazovanju da nastave svoje obrazovanje, uključujući i religijsku nastavu ako je to dopušteno u određenoj zemlji. Obrazovanje za nepismene i maloljetne zatvorenike mora biti obavezno, a posebna pažnja treba biti posvećena organizaciji i pružanju tih obrazovnih programa. Kada je to izvedivo, obrazovanje koje se pruža u zatvorima treba biti usklađeno s nacionalnim obrazovnim sustavom. Ovo omogućava zatvorenicima da nastave svoje obrazovanje bez poteškoća nakon izlaska iz zatvora. Također, prema pravilu 64. (UN, 2015) propisuje se da bi svaki zatvor trebao imati knjižnicu koja je opremljena knjigama obrazovnog, informativnog i zabavnog sadržaja te knjige trebaju biti dostupne svim zatvorenicima i treba ih se poticati na njihovo korištenje.

Osim toga, u pravilu 28. st. 4. se navodi kako obrazovanje treba imati istu važnost kao i rad u zatvoru, te zatvorenici ne smiju biti financijski ili na drugi način diskriminirani zbog sudjelovanja u obrazovanju. Ovo osigurava da obrazovanje bude prepoznato kao vrijedna aktivnost unutar zatvora. Nadalje, prema pravilu 28. stavak 3 obrazovanje mladih zatvorenika

i onih s posebnim potrebama treba biti prioritet, priznajući da su ove skupine možda suočene s dodatnim izazovima i potrebama (CoE, 2006).

U Republici Hrvatskoj obrazovanje zatvorenika uređeno je Zakonom o izvršavanju kazne zatvora. Prema ovom zakonu, svaki zatvorenik ima pravo na obrazovanje u skladu s propisanim odredbama (ZIKZ, NN 128/99). Sukladno članku 30. navedenog zakona o stručnom nadzoru u zatvorskom sustavu, Ministarstvo obrazovanja provodi obrazovne aktivnosti za osobe koje izdržavaju kaznu zatvora. Prema glavi 13. članku 99. ovog zakona obrazovanje se organizira tako da kaznionica ili zatvor, u skladu s dostupnim resursima, organizira osnovno obrazovanje za odrasle zatvorenike koji nisu završili osnovnu školu te kaznionica ili zatvor, prema mogućnostima, pruža srednjoškolsko obrazovanje, prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja za zatvorenike. Nadalje, Obrazovanje se provodi unutar i izvan kaznionice ili zatvora u skladu s općim obrazovnim propisima (ZIKZ NN 128/99).

Prema članku 100. vrsta i razina obrazovanja dostupna zatvoreniku utvrđuje se programom izvršavanja kazne, a ovisi o njegovim sposobnostima, sklonostima, trajanju kazne i drugim relevantnim okolnostima, kao i o kapacitetima kaznionice ili zatvora. Po završetku obrazovanja ili dijela obrazovnog programa, zatvoreniku se izdaju odgovarajuće svjedodžbe koje ne otkrivaju da je obrazovanje stečeno u kaznionici ili zatvoru. Zatvorenik može na vlastiti trošak stjecati kvalifikacije u visokom obrazovanju, pod uvjetom da se studijski program može uskladiti sa sigurnosnim zahtjevima (ZIKZ NN 128/99).

Pravilnik o osnovnom i stručnom obrazovanju zatvorenika (NN 113/02) je dokument koji regulira provođenje obrazovanja u kaznionicama i zatvorima. Obrazovanje zatvorenika organizirano je prema programima za obrazovanje odraslih, koji su doneseni u skladu sa Zakonom o osnovnom obrazovanju i Zakonom o srednjoškolskom obrazovanju, na prijedlog ministra nadležnog za pravosuđe. Također, ministar nadležan za obrazovanje može, na prijedlog ministra pravosuđa, donijeti posebne programe obrazovanja za zatvorenike. Osim toga, kaznionice i zatvori će, u skladu s interesima zatvorenika, organizirati tečajeve za stjecanje znanja i vještina koji ne pružaju formalne kvalifikacije.

Prema članku 3. obrazovanje zatvorenika provodi se putem redovite nastave. Zatvorenici također mogu stjecati obrazovanje polaganjem ispita kroz konzultativno-instruktivnu, dopisno-konzultativnu ili multimedijalnu nastavu, u skladu s propisima za obrazovanje odraslih te diplomu o stečenom obrazovanju izdaje obrazovna ustanova s kojom je zatvor sklopio ugovor. Obrazovanje zatvorenika u kaznionicama i zatvorima provode državni službenici zatvorskog sustava ili vanjski suradnici. Članak 5. Osnovnu izobrazbu zatvorenika provode osnovne škole i druge ustanove koje ispunjavaju uvjete prema odredbama Zakona o osnovnom obrazovanju,

dok Strukovno obrazovanje provode srednje škole, ustanove za obrazovanje odraslih i druge obrazovne ustanove koje ispunjavaju uvjete utvrđene Zakonom o srednjoškolskom obrazovanju i pratećim propisima, te imaju odgovarajuće odobrenje za rad.

Prema članku 7. zatvorenici će biti uključeni u obrazovni proces prema utvrđenom programu postupanja, pri čemu će se uzeti u obzir njihove izražene želje. Zatvorenik koji počini disciplinski prekršaj vezan uz obrazovanje neće dobiti naknadu za mjesec u kojem je prekršaj počinjen.

Pravilnik o obrazovanju maloljetnika za vrijeme izvršavanja sankcija (NN 28/14) je pravni akt koji uređuje način i uvjete obrazovanja maloljetnika koji su lišeni slobode zbog izvršavanja kazne ili mjere. Ovaj pravilnik postavlja okvir za obrazovne aktivnosti unutar kaznenih institucija koje su namijenjene maloljetnicima, te osigurava da oni imaju pristup obrazovanju i tijekom izdržavanja sankcija. Prema članku 8. ovog Pravilnika tijekom izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora, maloljetniku se omogućuje obrazovanje prilagođeno njegovim potrebama, sposobnostima i interesima, u okviru individualnog programa postupanja i dostupnih resursa ustanove. Za potrebe obrazovanja, upravitelj može odobriti izlaske maloljetnika na temelju sigurnosne procjene, kako bi omogućio prisustvovanje nastavi i stručnoj praksi. Neovisno o dobi maloljetnika, zavod, zatvor ili kaznionica dužni su organizirati nastavu pismenosti za maloljetnike koji su nepismeni. Također, maloljetnici koji nisu završili osnovno obrazovanje moraju se uključiti u obrazovni program koji financira zavod, zatvor ili kaznionica. Osim toga, maloljetnik može nastaviti obrazovanje ili upisati novi obrazovni program u školi ili učilištu izvan kaznenih ustanova na vlastiti trošak, uz prethodnu sigurnosnu procjenu (Pravilnik o obrazovanju maloljetnika za vrijeme izvršavanja sankcija, NN 28/14).

3. Metodologija

3.1. Svrha i ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje je provedeno u sklopu projekta Temida¹ čija je glavna svrha ispitati mogućnosti, izazove i specifičnosti ostvarivanja prava žena u penološkoj rehabilitaciji na izdržavanju kazne u kaznionici i maloljetnih djevojaka u institucionalnom tretmanu odgojnog zavoda iz perspektiva svih uključenih u odgoj i rehabilitaciju u područjima reproduktivnog zdravlja, roditeljstva i obrazovanja za zapošljavanje te detektirati izazove u zakonodavnom i institucionalnom okviru za ostvarivanje prava žena u penološkoj rehabilitaciji na izdržavanju kazne u kaznionici te maloljetnih djevojaka u institucionalnom tretmanu odgojnog zavoda u navedenim područjima.

U ovom radu u skladu sa svrhom projekta ciljevi će biti:

1. ispitati u kojoj mjeri žene u penološkoj rehabilitaciji na izdržavanju kazne u kaznionici i maloljetnih djevojaka u institucionalnom tretmanu odgojnog zavoda u RH ostvaruju svoja prava glede obrazovanja za zapošljavanje
2. te ispitati s kojim se izazovima i poteškoćama susreću u provedbi navedenog prava.

Kako bi se ciljevi ostvarili, postavljaju se istraživačka pitanja:

1. Koja prava ostvarujete glede obrazovanja koje bi Vam pomoglo pri pronalasku zaposlenja nakon izlaska na slobodu?
2. Koji su izazovi i prepreke sa kojima se susrećete prilikom utvrđivanja prava na obrazovanje?

¹ Projekt je podržan kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Trajao je od 1. listopada 2022. do 31. ožujka 2024. godine. Nositeljica projekta je Udruga za kreativni socijalni rad, uz partnerstvo organizacija kao što su Roditelji u akciji, Sveučilište u Zagrebu - Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu - Pravni fakultet, Studijski centar za socijalni rad, te KUN Centar za jednakost i različitost iz Norveške. Cilj projekta je jačanje ljudskih prava zatvorenica i maloljetnica u Kaznionici i Odgojnom zavodu u Požegi kroz umrežavanje organizacija civilnog društva, inovativne zagovaračke aktivnosti i osvještavanje šire zajednice o važnosti poštivanja ljudskih prava ranjivih skupina. Korisnici projekta uključuju 24 žene i maloljetnice koje su počiniteljice kaznenih djela u Požegi, te 8 organizacija civilnog društva iz Hrvatske. Ovaj projekt ima za cilj utjecati na stavove javnosti i donositelja odluka prema potrebama ranjivih skupina u zatvorskom sustavu.

3.2. Metode istraživanja

Kako bi se ostvarili ciljevi istraživanja, podaci će se prikupljati kvalitativnim istraživanjem, metodom razgovora, odnosno tehnikom polustrukturiranog intervjua. Osnovna karakteristika kvalitativne metodologije je istraživanje dubinske prirode složenih odnosa između ljudi, pojava i događaja. Cilj je pružiti sveobuhvatan (holistički) i detaljan prikaz situacija, procesa, događaja, iskustava ili aktivnosti. Ova metodologija nastoji odgovoriti na pitanja kao što su: Kako se ljudi ponašaju u specifičnim situacijama? Koje značenje imaju procesi koji se odvijaju u tim situacijama? Kako sudionici interpretiraju te događaje i što im oni znače? (Ajduković, 2008).

3.3. Sudionici istraživanja

Pri odabiru sudionica primijenjena je metoda namjernog uzorka.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 10 punoljetnih ženskih osoba koje su u vrijeme provedbe istraživanja boravile u kaznionici u Požegi.

Starost sudionica kretala se u rasponu od 39 do preko 69 godina, pri čemu je 20% bilo starije od 60 godina, 60% u dobi od 40 do 69 godina, te 20% u dobi od 25 do 39 godina.

Obzirom na obrazovni status, 50% sudionica ima završenu srednju stručnu spremu, 20% nema završenu osnovnu školu, 10% ima završenu osnovnu školu, 10% višu stručnu spremu, a 10% visoku stručnu spremu.

Obzirom na etnicitet sudionice su u sljedećim udjelima: 80% Hrvatica, 10% Romkinja i 10% albanske nacionalne pripadnosti.

Što se tiče broja djece, 2 sudionice nemaju djecu, 30% ima dvoje djece, 20% ima sedmero djece, 10% ima četvero djece, 10% ima petero djece i 10% ima jedno dijete.

Radni status prije dolaska u penalnu ustanovu pokazuje kako je 70% sudionica bilo zaposleno, dok 30% nije.

Obzirom na bračni status, 50% sudionica je u braku, dok 50% nije.

3.4. Instrumenti

Za potrebe projekta izrađen je Vodić za polustrukturirani intevju koji sadrži pitanja vezana uz prava zatvorenica (Prilog 1). Ovakav tip intervjuva otvara mogućnost postavljanja dodatnih pitanja i potpitanja što doprinosi dubljem istraživanju tema i fenomena kroz detaljne odgovore i objašnjenja ispitanika.

3.5. Način prikupljanja podataka

Postupak istraživanja odvijao se u kaznionici u Požegi od 8. kolovoza do 10. kolovoza 2023. godine. Za provedbu istraživanja dobivena je suglasnost Ministarstva pravosuđa Uprave za zatvorski sustav, kao i suglasnost za pohranu prikupljenih podataka putem diktafona.

Podaci su prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjuva. Intervjui su trajali prosječno 45 minuta.

Metoda snimanja intervjuva osigurala je naknadno preslušavanje i transkripciju intervjuva radi detaljne analize sadržaja. Etički aspekti istraživanja u društvenim znanostima su u potpunosti poštivani tijekom prikupljanja i obrade podataka.

Pitanja su obuhvaćala iskustva, stavove i mišljenja vezana uz vlastite mogućnosti ostvarivanja prava na obrazovanje za zapošljavanje po izlasku iz ustanove kao i izazove s kojima su se do sada susrele ili smatraju da će se u budućnosti susresti.

3.6. Pristup analizi podataka

Podaci su obrađeni postupkom kvalitativne tematske analize. Tematska analiza sadržaja je pristup koji se koristi za identificiranje, analiziranje i izvještavanje o temama unutar podataka. Ona omogućava istraživaču da prepozna i interpretira obrasce u podacima i daje uvid u značenje koje se skriva iza njih (Boyatzis, 1998; prema Braun i Clarke, 2006).

Prije početka analize podataka, bilo je potrebno transkribirati 10 audio snimka intervjuva, koji predstavljaju jedinicu analize. Transkribirani intervjui su zatim uređeni u smislene cjeline te su višekratno pročitani kako bi se temeljitije upoznalo sa sadržajem teksta. Tijekom ovog procesa bilježene su početne ideje za teme koje odgovaraju postavljenim istraživačkim pitanjima.

Nakon dubljeg upoznavanja sa sadržajem intervjuva, slijedi kodiranje. Kodiranje se definira kao identifikacija zanimljivih značajki unutar podataka, bilo da se radi o očitom (semantičkom) sadržaju ili skrivenim (latentnim) značenjima (Boyatzis, 1998; prema Braun i Clarke, 2006).

Prema Saldanu (2013) kod je riječ ili kratku fraza koja simbolički predstavlja ili sažima bitni atribut dijela podataka. Nakon višestrukog čitanja intervjua i definiranja kodova, bilo je potrebno identificiranje tema kroz grupiranje kodova u moguće teme i prikupljanje svih podataka relevantnih za svaku od njih te revidiranje tema, konačno definiranje tema i njihovo imenovanje.

3.7. Etički aspekti

Svakoj zatvorenici ponuđena je mogućnost sudjelovanja u istraživanju, bilo kroz intervju i/ili ispunjavanjem upitnik te su imale mogućnost odustajanja od istraživanja u bilo kojem trenutku, bez obzira na fazu u kojoj se nalaze.

Važno je napomenuti da su identiteti sudionica ostali nepoznati istraživačima koji nisu sudjelovali u intervjuima, čime se osigurala dodatna razina povjerljivosti i zaštite privatnosti. Intervjui su bili temeljito prepisani za analizu, a izvorne snimke su na kraju istraživačkog procesa trajno izbrisane.

Također, sudionicama će biti organizirano predavanje i rasprava o rezultatima projekta. Ova aktivnost ne samo da će omogućiti sudionicima da se upoznaju s rezultatima istraživanja, već će im također pružiti priliku da podijele svoje vlastite stavove i refleksije o procesu i ishodima istraživanja. Očekuje se da će takva interakcija pridonijeti daljnjem unapređenju kvalitete istraživanja i jačanju odnosa između istraživača i zajednice.

4. Rezultati

Kvalitativnom analizom sadržaja identificirane su teme: obrazovanje u kaznionici, izazovi i prepreke.

Uprava za zatvorski sustav i probaciju nije dala suglasnost za intervjuiranje maloljetnih djevojaka koje se nalaze u institucionalnom tretmanu odgojnog zavoda. Zbog toga, rezultati za populaciju djevojaka nisu uključeni u daljnji dio rada.

- **Bez želje i potreba**
- **Potrebe za osnovnoškolskim obrazovanjem**
- **Potrebe za srednjoškolskom kvalifikacijom**
- **Ostvarene edukacije, tečajevi, samostalno učenje i poučavanje drugih**

Obrazovanje u kaznionici

Tri sudionice navode kako im obrazovanje unutar kaznionice nije potrebno:

„S obzirom da sam ja u mirovini...” „Nisam ništa tražila, nemam potrebe.” (1)

„Da, konkretno meni to ne treba..” (2)

„Pa nije mi potrebno; mislim imam završenu srednju školu, tako da mi nije nikakav tečaj potreban.” (3)

Dvije zatvorenice izražavaju pozitivno mišljenje o obrazovnim programima unutar kaznionice:

„Ja sam tu 3 i pol godine. Zadnjih pola godine se to počelo pokretat nešto unaprijed i kažu da je za to zaslužan naš upravitelj. Svaka čast!” „Da, to je zadnje godine krenulo u jako pozitivnom pravcu. Vidim da se nešto dešava, radi. Mislim sad su ti europski fondovi pa se to vjerojatno isplati nekakvim sveučilištima da se tu ubace za nekakav kraći tečaj” (9)

„Da, konkretno meni to ne treba, ali ja znam recimo i tu za primjer žene koja je tražila svoje pravo za neku dodatnu edukaciju i to je dobila.” (2)

Dvije zatvorenice navode kako su voljne organizirati poučavanje drugih zatvorenica:

„Pa svakako ženama.. aa taj dio mi smo mislile, mi kao uzor imamo te aktivnosti. Rekle smo sada recimo od 9. miseca uvest ćemo, mi osobno, šta mi možemo da nismo profesionalno sada onako potkrijepljene da educiramo baš žene, ali Romkinje koje znaju čitat i pisat, zašto ne bi napravile jednu grupu žena koje će makar eto taj neki osnovni dio čitanja i pisanja krenit.” (10)

„Sam da vam velim. Ja sam obučena da učim druge ljude, završila sam professions english i poslali su mi sve certifikate o tome ovamo i htjela sam druge zatvorenice učiti engleski, ne.”(8)

Od obrazovnih programa unutar kaznionice, zatvorenice navode nekoliko programa kao što su pčelarstvo, edukacija za pomoćnog kuhara, mindfulness i tečaj za financije:

„Znači.. Ja sam završila za kuhara. Sad sam upisala pčelarstvo. Svaka edukacija koja je bila ja sam otišla na to. “ (9)

„A sad što se tiče školovanja, osnovnog, , iskreno ne znam, ja sam išla na onaj mindfulnes i to mi je bilo ok, evo sad je to pčelarstvo, znači ti tečajevi neki.” (5)

„Osim ovog kuharstva i pčelarstva, to je do sada je bilo prvo, sad je ovaj tečaj za financije koji je bio i prošle godine i i u principu, mislim, to nije tečaj, to je čisto neakav seminar. Čisto da se malo bolje rukovodit našim financijama, štednje, osnovne.. dobro, ok, ali baš nekakvih doškoloavanja bilo bi fantastičano.” (10)

„Pisala sam se za tečaj, sad sam na tečaju pčelarstva upisana, ali pisala sam se i za tečaj za pomoćnog kuhara.” (8)

Također, jedna zatvorenica navodi aktivnosti u koje se zatvorenice mogu uključiti, ali ih smatra nekorisnima za život izvan kaznionice.

„mi imamo aktivnosti plesa, pjevanja, mislim, to su aktivnosti uzora koje su bitne za priredbe nekakve. Gdje je to jedino gdje se mora pokazati da mi kao zajednica nešto radimo. Sport, ples, dramska, sportska koja nije na priredbama i čitalačka. Mislim, to nisu nikakve aktivnosti koje su nama korisne van ovog mjesta, znači..” (10)

Jedna zatvorenica govori kako se samostalno educira čitajući knjige koje se nalaze u kaznionici:

„Ja sam si uzela njemački, pa si učim njemački kad imam vremena, si ponavljam, pa si ponavljam francuski pa sam si uzela knjige na engleskom pa si tak vježbam, pa mi dođe pravosudna pa mi veli “pa kako vi to čitate o seksu” jer ja čitam “Sex and the City” na engleskom, ne,” (8)

Izazovi i prepreke

Tri zatvorenice navode nedostatak osnovnoškolskog obrazovnog programa:

„Skoro sve, znači sve žene su nam Romkinje svaka bez osnovne škole. I sve su stvarno zainteresirane za taj dio obaviti, ako ne one se non stop vraćaju tu.” (10)

„A pa sad više nije to moguće. Ja sam već pitala vezano za to. Ali više to kao za nas, koje smo pravomoćno osuđivane, da sad kao to više ne prakticiraju, nema više to. “ (4)

„Nisu, u Remetincu da, tu nisu, jesu me pitali dal’ bi htjela, pa možda i bi, tu nisu.” (6)

Također, jedna ispitanica govori o nepostojanju srednjoškolskog obrazovnog programa te organizirane praktične nastave za određena zanimanja:

„Bilo bi stvarno super kad bi eto te dvije osnovne stvari, znači neakva osnovna škola i srednja, ma bilo koji smjer. Problem je što ovdje ne možemo raditi ni prakse, jer smo di jesmo, znači jedina možda mm srednja škola koja bi se mogla s praksom radit je kuharska, s obzirom da imamo kuhinju u kojoj bi mogle.” „Ja sam osobno već o tim stvarima razgovarala sa voditeljicom tretmana i eto tako mi je rečeno. Kuharstvo je nešto šta bi mi mogli odrađivati praksu, da je baš srednjoškolska amm da je srednja škola, eto taj dio. Kako ćete sad, ne znam, am ekonomista.. možda malo teže, ne znam, frizerka mislim.. “ (10)

Osim toga, jedna zatvorenica upućuje na to da je broj obrazovnih programa unutar kaznionice prilično ograničen:

„Baš obrazovanje ovako, neke škole, žale se žene da bi voljele završiti, ne znam, više toga možda, neke škole, tako da, tu nisam, ne znam evo.” (5)

Tri zatvorenice navode nemogućnost uključivanja u obrazovne programe:

“Pisala sam se za tečaj, sad sam na tečaju pčelarstva upisana, ali pisala sam se i za tečaj za pomoćnog kuhara. E sad, da li je uopće, ja ne znam da li je neko pokupio taj spisak sa poluotvorenog sam se pisala ja, sa zatvorenog 2 se upisala L. M., tu su Ž. M. i I. T. C. završile taj tečaj i dobile te certifikate. Sad, da li je nama netko uvažio to ili nije, da li će nas netko zvati za taj tečaji ili neće. Ne znam.” (8)

„E to je sad neke cure su se tu sada upisale na taj tečaj za pomoćnog kuhara, koje su već završile taj tečaj, ovdje, dolje u kuhinji, a ja se trenutno nisam mogla uključiti u to jer već 7 mjeseci radim tu gore.”(4)

„Zamolila sam je dal’ postoji mogućnosti da se ima škole, ja sam htjela završit za frizere. Stvarno. Pa je ona rekla da to nije u mogućnosti. Ne znam zašto ja sam htjela to htjela raditi. Tako da ja eto nema nikakvu mogućnosti za takve stvari.” (7)

„Ma ja sam htjela samo za frizerku, čak ovo tu hrvatski jezik, baš ja gramatiku ne znam dobro. Mislim ja razumijem vas puno toga, al ga ne znam baš prič ati dobro. Ja sam bila u školi trinaest godina u Italiji pa tako da bi htjela i to isto da znam, jer ja znam da mogu to. Ali eto..” (7)

Prepreka za realiziranje programa učenja engleskog jezika druge zatvorenice, ispitanica navodi nemogućnost pronalaska adekvatnog termina za održavanje:

„To se nikad nije realiziralo. Prvo mi je savjetnik ponudio termin u kojem su dječje posjete, u tom istom prostoru, a onda je došao gospodin A razgovarati sa mnom dal sam ja ta koja bi držala satove engleskog, nešto sam čak i počela na starom, poluotvorenom, vrlo individualan pristup, dakle, ovisno o predznanju.” (8)

Osim toga, ispitanica 8 navodi kako su materijali za podučavanje zastarjeli te ih je sama prilagodila za potrebe učenja:

„I ovoga...sve udžbenike sam iskopala iz knjižnice za koje uopće nisu znali da postoje, još za stare Jugoslavije, ne, I am from Jugoslavija, from Belgradei tak'. Al sam to prilagodila njima da na tom prvom placement test , da vidim koje gde, pa onda bumo polako dalje, ne.” (8)

5. Rasprava

Istraživanje je pružilo uvid u različite perspektive zatvorenica u vezi s ostvarivanjem prava na obrazovanje tijekom boravka u kaznionici, s fokusom na pitanje koristi obrazovanja u kontekstu zapošljavanja nakon izlaska na slobodu.

Jedan od značajnih nalaza je da neke zatvorenice smatraju da im obrazovanje unutar kaznionice nije potrebno, izražavajući nedostatak interesa ili potrebe zbog već završenog osnovnog školovanja ili mirovinskog statusa. dok druge izjavljuju kako su uključene u obrazovne programe kao što su pčelarstvo, edukacija za pomoćnog kuhara, mindfulness i tečaj za financije. U kvalitativnom istraživanju Alle Korzh (2021) ispitala su se obrazovna iskustva žena u zatvoru u Ukrajni, njihove aspiracije vezane za obrazovanje nakon izlaska iz zatvora te prepreke s kojima se suočavaju nakon puštanja na slobodu. Podaci su prikupljeni putem 34 anonimne ankete i 21 individualnog intervjua sa zatvorenim ženama, kao i putem intervjua s osobljem i učiteljima. Rezultati pokazuju kako je jedan od razloga neuključivanja u obrazovne programe izražavanje osjećaja da je njihova dob prepreka za nastavak obrazovanja. Prema izvještajima osoblja zatvora, žene starije od 30 godina rijetko traže visoko obrazovanje. Osoblje ističe da su žene koje su služile svoju prvu kaznu često motiviranije za obrazovanje nego one koje su već prošle kroz više kazni. Ovo sugerira da stariji zatvorenici mogu imati smanjenu motivaciju za obrazovanje, što je povezano s njihovom percepcijom starosti i

vremenskim okvirima za obrazovanje. Također, Šućur i Žakman-Ban (2005) u svojem radu ističu kako programi obrazovanja u zatvorima često obuhvaćaju osnovno i srednje obrazovanje, kao i stručnu i specijaliziranu obuku. Međutim, primijećeno je da žene u zatvorima ne koriste u potpunosti obrazovne prilike koje im se nude, unatoč činjenici da su, u prosjeku, slabije obrazovane od svojih muških kolega. Kod nekih zatvorenica postoji svijest da će ostatak svog života možda provesti oslanjajući se na socijalnu pomoć ili biti financijski ovisne o muškarcima (kao što su muževi ili partneri). Delegacije CPT-a često u svojim posjetama zatvorima primjećuju da se ženama zatvorenicama nude aktivnosti koje se smatraju "prikladnim" za njih, poput šivanja ili ručnog rada, dok su stručne obuke, koje su obično rezervirane za muškarce, za njih nedostupne. Ovaj pristup može biti rezultat malog broja žena u zatvorima, što dovodi do zaključka da bi formiranje programa specifičnih za žene bilo neekonomično ili neodrživo. Međutim, takva praksa može samo dodatno ojačati zastarjele stereotipe o ulozi žena u društvu, koji ih ograničavaju na tradicionalne, često manje cijenjene aktivnosti, umjesto da im pruži jednake prilike za profesionalni razvoj i osposobljavanje (CPT, 2018).

Inicijativa zatvorenica za uvođenje obrazovnih programa, posebno učenja jezika poput engleskog i hrvatskog, predstavlja važan korak prema osnaživanju i integraciji unutar zatvorskog sustava. Ova inicijativa ne samo da pokazuje njihovu želju za osobnim razvojem, već i njihovu svijest o važnosti jezičnih vještina u procesu reintegracije u društvo nakon odsluženja kazne. Jezične vještine mogu igrati ključnu ulogu u socijalnoj inkluziji i zapošljivosti. Prema istraživanjima, obrazovanje u zatvorima može značajno smanjiti vjerojatnost recidivizma i povećati šanse za uspješnu reintegraciju u društvo (Davis i sur., 2013). Učenje jezika, osobito onih koji se često koriste u svakodnevnoj komunikaciji i na radnom mjestu, može poboljšati samopouzdanje zatvorenica i pružiti im konkretne alate za budući život izvan zatvora. Nadalje, znanje engleskog jezika, kao globalnog jezika poslovanja i internetske komunikacije, otvara dodatne mogućnosti za pristup informacijama i zapošljavanje u različitim sektorima. Uvođenje i podržavanje ovakvih inicijativa od strane zatvorenica moglo bi imati višestruke pozitivne učinke. Osim što bi doprinijelo stvaranju pozitivnijeg zatvorskog okruženja, također bi osnažilo zatvorenice i pripremio ih za izazove s kojima će se suočiti nakon izlaska iz zatvora. Budući da zatvori često imaju ograničene resurse, podrška od strane institucija, nevladinih organizacija i volontera u provođenju ovakvih programa mogla bi dodatno poboljšati kvalitetu i dostupnost obrazovanja u zatvorskom sustavu.

U istraživanju Cruells i Torrens (2004) pod nazivom "An Analysis of the Processes of Socio-Labour Integration of Women Prisoners in Europe," analizirana je učinkovitost mjera za socijalnu i radnu integraciju žena zatvorenica u Španjolskoj. Ovo istraživanje, koje je dio MIP (Women Integration and Prison) istraživačkog projekta, ima za cilj dopuniti prethodne studije kroz evaluaciju i analizu postojećih politika provedenih u Kataloniji, usmjerenih na integraciju žena koje su lišene slobode. Svrha istraživanja je procijeniti učinkovitost postojećih mjera za socio-radnu integraciju u ženskim zatvorima te identificirati načine kako ti programi mogu bolje podržati reintegraciju žena zatvorenica u društvo i na tržište rada nakon izlaska iz zatvora. U okviru procjene obrazovnih i strukovnih programa unutar zatvorskog sustava, istraživanje se usredotočilo i na analizu takozvanih "Non-regulated Programmes of Education," odnosno programa koji nisu podložni standardnim obrazovnim normama. Cilj ovih programa je pružiti dodatnu obuku zatvorenicama, uključujući tečajeve španjolskog jezika za strane studente, engleskog jezika ili drugih stranih jezika, računalne tečajeve i tečajeve katalonskog jezika. Tečajeve provode nastavnici, treneri, volonteri i zatvorenici s relevantnim iskustvom. Intervjuirane žene su pozitivno ocijenile tečajeve koji im omogućuju stjecanje kvalifikacija potrebnih za zapošljavanje ili razvoj društvenih vještina. Poseban primjer su tečajevi katalonskog jezika za žene koje govore španjolski ili nisu državljanke Španjolske. "*Mislim da je tečaj katalonskog bio koristan, upravo su mi poslali moj certifikat razine B jer se to traži na razgovoru za posao.*" Unatoč ovoj pozitivnoj ocjeni, žene su često isticale nedostatak ljudskih resursa i materijala, kao i prenapučenost, što otežava učenje sadržaja i razvoj vještina.

Jedna zatvorenica govori o njenoj samostalnoj edukaciji kroz čitanje knjiga ističe važnost omogućavanja pristupa obrazovnim resursima unutar kaznionica. Obrazovanje, bilo formalno ili neformalno, može igrati ključnu ulogu u rehabilitaciji zatvorenika i pripremi za život nakon izlaska iz zatvora. Dostupnost obrazovnih programa i materijala unutar zatvorskih ustanova trebala bi biti prioritet kako bi se zatvorenicama omogućilo da razvijaju vještine i znanja.

Hrvatske zatvorske knjižnice suočavaju se s nizom izazova, uključujući neodgovarajući prostor, manjak informacijske tehnologije, nedostatak stručnog osoblja, rijetko obnavljanje knjižničkog fonda te slabu suradnju s narodnim knjižnicama. U mnogim zatvorima nedostaje kvalificirano osoblje, a radno mjesto knjižničara nije službeno prepoznato unutar sustava Ministarstva pravosuđa ili Ministarstva kulture (Bagarić; prema Kurbalija, 2018) .

Kurbalija (2018) u svom radu ističe da, unatoč brojnim izazovima, postoje primjeri dobre prakse. Tako, primjerice, knjižnica u osječkom zatvoru, zahvaljujući donacijama i podršci,

značajno je obogatila svoj knjižni fond. Slični pozitivni primjeri mogu se pronaći i u kaznionicama u Lepoglavi, Glini i Požezi, gdje zatvorenici imaju pristup obimnim knjižnim zbirkama. Ipak, i dalje postoji potreba za proširenjem fonda, posebno u specijaliziranim područjima.

Izjava jedne od zatvorenica u kojoj kritizira ponuđene aktivnosti u zatvoru, navodeći da one nisu korisne za život izvan kaznonice, ukazuje na problem nesklada između obrazovnih programa i potreba zatvorenica za zapošljavanje i reintegraciju u društvo. Na primjer, zatvorenica spominje aktivnosti poput plesa, pjevanja, sporta i dramske sekcije, koje su više usmjerene na zabavu i predstavljanje zatvora kao zajednice nego na osposobljavanje za život nakon izlaska iz zatvora. Iako ovakve aktivnosti mogu biti korisne za smanjenje stresa i održavanje mentalnog zdravlja unutar zatvora, one ne doprinose značajno pripremi zatvorenica za tržište rada nakon izlaska na slobodu. To se može smatrati nedostatkom u obrazovnim programima u zatvorima jer takvi programi ne ispunjavaju osnovni cilj rehabilitacije, koji uključuje osposobljavanje zatvorenica za samostalno vođenje života, uključujući mogućnost zapošljavanja.

Rezultati istraživanja ukazuju na značajan problem u obrazovnim programima za zatvorenice, osobito u vezi s osnovnoškolskim i srednjoškolskim obrazovanjem. Tri zatvorenice ističu da je osnovnoškolsko obrazovanje nedostupno, dok jedna ističe nedostatak srednjoškolskih obrazovnih programa i praktične nastave, što predstavlja ozbiljnu prepreku za njihovu socijalnu i radnu reintegraciju. Nedostupnost osnovnoškolskog obrazovanja u zatvorima ozbiljno narušava temeljna ljudska prava, kako su zajamčena u međunarodnim dokumentima kao što je Opća deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948). U istraživanju koje su proveli Kajawo i Johnson (2024) istražen je pristup obrazovanju zatvorenica u dvije kaznene ustanove u Malaviju. Sudjelovalo je 20 zatvorenica i 6 zatvorskih službenika, a podaci su prikupljeni putem intervjua. Rezultati su otkrili da zatvorenice nemaju pristup obrazovnim programima, unatoč tome što su ti programi dostupni muškarcima u istim ustanovama. Ova situacija dovela je do osjećaja diskriminacije i marginalizacije među zatvorenicama, koje su obrazovanje smatrale ključnim za rehabilitaciju i osnaživanje. Istraživanje naglašava potrebu za uvođenjem obrazovnih programa za žene u zatvorima, što bi smanjilo njihovu marginalizaciju i povećalo šanse za uspješnu reintegraciju u društvo nakon izlaska iz zatvora.

Izjava zatvorenice o preprekama s kojima se susreću prilikom uključivanja u programe za stručno osposobljavanje te o ograničenom broju obrazovnih programa unutar kaznonice: jasno

pokazuje da su zatvorenice svjesne nedostatka obrazovnih mogućnosti te izražavaju želju za proširenjem programa koji su im na raspolaganju. Ova percepcija ukazuje na ključan problem unutar zatvorskog obrazovnog sustava – nedostatak raznovrsnih i relevantnih obrazovnih programa koji bi ženama pružili priliku za stjecanje kvalifikacija koje su potrebne za uspješno zaposlenje nakon izdržavanja kazne zatvora. Kada se ovi nalazi usporede s programima koje nudi *Novus*, organizacija koja djeluje unutar zatvorskog sustava u Velikoj Britaniji, jasno se vidi razlika u pristupu obrazovanju zatvorenika. *Novus* pruža širok spektar obrazovnih programa u zatvorima diljem Engleske i Walesa, uključujući osnovno obrazovanje, strukovnu obuku, kao i mogućnosti za stjecanje kvalifikacija na višoj razini. Programi su dizajnirani tako da odgovaraju potrebama zatvorenika i tržišta rada, što uključuje i obuku u područjima kao što su IT, građevinarstvo, ugostiteljstvo, umjetnost i dizajn, te zdravstvo. *Novus* surađuje s raznim obrazovnim institucijama i poslodavcima kako bi osigurali da su njihovi programi relevantni i prilagođeni potrebama zatvorenika. Osim toga, programi koje nudi *Novus* nisu samo usmjereni na obrazovanje, već i na osnaživanje zatvorenika kroz razvoj mekih vještina kao što su komunikacija, timski rad i rješavanje problema. Cilj ovih programa je ne samo osigurati obrazovanje, već i poboljšati samopouzdanje i društvenu uključenost zatvorenika, čime se značajno povećavaju njihove šanse za zapošljavanje nakon izlaska iz zatvora.

U usporedbi s ovim programima, obrazovni sustav unutar hrvatskih kaznionica, kako se vidi iz rezultata izgleda ograničeno i nedovoljno prilagođeno potrebama zatvorenica. Nedostatak raznovrsnih obrazovnih programa i ograničena dostupnost onih koji postoje, ukazuju na potrebu za reformama koje bi omogućile zatvorenicama u Hrvatskoj stjecanje relevantnih i tržišno primjenjivih vještina. Međutim, postoji i pozitivan trend, gdje jedna zatvorenica primjećuje poboljšanje ostvarivanja prava na obrazovanje u posljednje vrijeme, pohvaljujući upravitelja kaznionice.

Na temelju intervjua sa zatvorenicama, utvrđeno je da tri sudionice nisu bile u mogućnosti uključiti se u obrazovne programe zbog različitih razloga, uključujući lošu organizaciju, nedostatak resursa i neadekvatne uvjete za provedbu programa. Jedna od ključnih prepreka koju su sudionice istaknule bila je loša organizacija obrazovnih programa. Zatvorenice su navodile situacije u kojima su se prijavile za određene tečajeve, poput tečaja za pomoćnog kuhara, ali nisu bile sigurne hoće li ih netko kontaktirati ili će im uopće biti omogućeno sudjelovanje. To ukazuje na neefikasnost sustava u pružanju dosljednih i pouzdanih obrazovnih mogućnosti, što zatvorenice ostavlja nesigurnima i obeshrabrenima. Drugi problem je

nedostatak dostupnosti obrazovnih programa koji su relevantni za buduće zapošljavanje. Jedna od ispitanica je izražavala želju za sudjelovanjem u tečaju koji bi im za frizerke, no takav program ili nije bio dostupan, ili je bio odbijen zbog tehničkih ograničenja unutar zatvorskog sustava.

Rezultati također pokazuju da je dostupnost obrazovnih programa često ograničena vremenskim rasporedima koji se ne prilagođavaju potrebama zatvorenica. Jedna od sudionica navela je kako je bilo teško pronaći odgovarajući termin za održavanje tečaja engleskog jezika zbog sukoba s drugim aktivnostima, poput dječjih posjeta. To dodatno otežava sudjelovanje zatvorenica u obrazovnim aktivnostima i smanjuje njihov pristup obrazovanju.

Ovi rezultati se mogu usporediti s nalazima iz drugih dijelova istraživanja kao što je istraživanje pod nazivom *Young women's education in prison*. Ovo istraživanje temeljilo se na kvalitativnim metodama, uključujući jednosatne telefonske intervju s tri žene koje su imale iskustvo obrazovanja u zatvoru. Uz to, održana je dvosatna fokus grupa s pet žena u zatvoru. Sudionice su bile u dobi između 18 i 24 godine, a većina je bila upućena na istraživanje od strane specijaliziranih službi ili zatvorskog osoblja. Rezultati istraživanja pokazuju da, iako postoje neke pozitivni aspekti obrazovanja u zatvorima, mnoge zatvorenice se suočavaju s preprekama koje im otežavaju ili onemogućuju pristup kvalitetnom obrazovanju. Ovi problemi uključuju nedostatak raznovrsnosti obrazovnih programa, nametanje tečajeva bez uzimanja u obzir osobnih interesa i potreba, te nedovoljnu podršku za zatvorenice sa specifičnim obrazovnim potrebama. Obrazovne mogućnosti u zatvoru često su bile ograničene i nisu uvijek odgovarale potrebama žena. Jedna sudionica je primijetila: *"Nema mnogo obrazovnih tečajeva u ovom zatvoru – nije toliko raznoliko koliko biste očekivali"*. Razne sistemske prepreke spriječile su neke žene da se u potpunosti uključe u obrazovanje u zatvoru. Na primjer, određeni tečajevi bili su ograničeni na temelju prirode prekršaja žene, poput prekršaja povezanih s nožem, što je ograničilo pristup tečajevima koji uključuju alate. Jedna sudionica je izrazila frustraciju, rekavši: *"Ne bi smjelo biti određeno prema vašem prekršaju; trebali biste imati priliku dokazati se"*. Nakon izlaska, žene su se često suočavale sa značajnim preprekama u pronalaženju zaposlenja i reintegraciji u društvo. Jedan od glavnih izazova nakon izlaska iz zatvora je pronalaženje posla, osobito zbog stigme koja prati bivše zatvorenike. Neke sudionice su primijetile da im zatvor nije pružio dovoljno podrške u vezi s pronalaženjem zaposlenja nakon puštanja: *"Ovaj zatvor vam ne govori što možete raditi vani i ne organizira intervjuje. Mnogi ljudi se bore da saznaju što mogu raditi izvan zatvora – morate prijaviti osude; teško je*

znati gdje i kako tražiti posao." Neke žene su se usmjerile prema obrazovanju ili promjeni karijere nakon izlaska. Jedna sudionica, koja je prije radila kao njegovateljica, odlučila je nakon osude preusmjeriti se na frizerski i kozmetički sektor: *"Zadnji posao koji sam radila bio je kao njegovateljica; zbog moje osude neću moći brinuti o starijima ili djeci, što sam željela raditi... Sada idem putem frizerstva i ljepote."* Druga sudionica podijelila je kako je uložila napore da se upiše na fakultet i završi studije, unatoč izazovima koje joj je postavio zatvorski sustav: *"Nisam željela raditi, htjela sam se upisati na fakultet... Tako sam izlazila na ROTL (Release on Temporary Licence) i išla na fakultet. Počela sam s pripremnim tečajem jer nisam imala toliko pristupa. Bila sam puštena van od 9 do 17 sati svaki dan i mogla sam pristupiti računalima i knjižnici, ali treba vam puno vremena za sjedenje i učenje."* (Swaine Williams, Collins, i Edmiston, 2024).

6. Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na to da, unatoč primjerima uspješnih inicijativa, postoje brojni problemi koji ograničavaju njihovu učinkovitost. Ti problemi uključuju nedostatak raznolikih i ciljano usmjerenih programa, lošu organizaciju te neadekvatne resurse i podršku. Takve prepreke značajno smanjuju mogućnost zatvorenica da steknu vještine i znanja potrebna za pronalazak zaposlenja nakon izlaska na slobodu. Bitno je napomenuti kako takvi programi obrazovanja i razvoja ne zahtijevaju nužno stalno provođenje, već se prilagođavaju potrebama zatvorenika. To je njihova prednost, ali i nedostatak. Treba uzeti u obzir i mogućnost virtualnog provođenja nastave. Cilj je omogućiti zainteresiranim zatvorenicima sudjelovanje u tim programima prema njihovim potrebama, stvarajući priliku za osobni razvoj i usvajanje vještina koje će njima i njihovoj djeci u konačnici pomoći u suočavanju sa specifičnim izazovima života na slobodi te unaprijediti kvalitetu života. Stoga je nužno provesti reforme i osigurati dodatne resurse kako bi zatvorenice bile bolje pripremljene za ulazak na tržište rada nakon izdržavanja kazne.

Ovo istraživanje omogućava široj javnosti i donositeljima odluka uvid u stvarnost života žena u kaznionici iz njihove perspektive, potičući time dijalog o njihovim potrebama, pravima i izazovima tijekom izvršavanja kazne zatvora. Osim toga, istraživanje ima potencijal potaknuti promjene u politikama i praksi. Ono može poslužiti kao poticaj za buduća istraživanja usmjerena na specifične aspekte identificirane u ovom istraživanju te kao temelj za razvoj

intervencija i programa podrške. Konačno, značaj ovog istraživanja leži u njegovoj sposobnosti pružanja korisnih informacija i preporuka koje mogu doprinijeti poboljšanju životnih uvjeta, prava i dobrobiti žena u kaznionici, kao i boljem razumijevanju specifičnih izazova s kojima se suočavaju.

Ovo istraživanje ima nekoliko ograničenja, među kojima su nedostatak pristanka za proučavanje djevojaka u odgojnim ustanovama te mali broj sudionica, koji obuhvaća samo deset žena zatvorenica. Takvi uvjeti smanjuju mogućnost primjene rezultata na sve žene koje služe kaznu zatvora, s obzirom na različite uvjete i prakse u pojedinim zatvorima. Dodatno, sudionice možda nisu bile u stanju potpuno otvoreno podijeliti svoja iskustva, a postoji i mogućnost da su informacije iskrivljene kako bi se uskladile s društvenim normama ili očekivanjima.

Unatoč uočenim ograničenjima, ovo istraživanje značajno doprinosi boljem razumijevanju prava žena zatvorenica u vezi s obrazovanjem usmjerenim na zapošljavanje te osvjetljava izazove s kojima se one suočavaju.

Na temelju prikupljenih informacija, s ciljem unaprjeđenja razumijevanja prava žena zatvorenica, formilirane su sljedeće preporuke:

- 1. Edukacija o pravima tijekom izdržavanja kazne zatvora:** Organiziranje redovitih edukativnih programa unutar zatvorskog sustava s namjerom pružanja sveobuhvatnog razumijevanja prava žena zatvorenica, posebno onih vezanih uz obrazovanje za zapošljavanje.
- 2. Poboljšanje komunikacije i informiranja:** Razvoj učinkovitijih mehanizama komunikacije unutar zatvorskog sustava kako bi se smanjilo vrijeme čekanja na ostvarivanje mogućnosti obrazovanja. Povećanje transparentnosti i dostupnosti informacija može pomoći ženama da bolje razumiju svoja prava i kako ih ostvariti.
- 3. Mentorstvo i podrška vršnjakinja:** Uvođenje programa mentorstva unutar zatvorskog sustava u kojem iskusnije žene zatvorenice koje su prošle kroz edukativne programe pružaju podršku i informacije novopridošlim zatvorenicama. Ova vrsta podrške olakšala bi prijenos znanja i iskustava te osigurala kontinuiranu edukaciju o sveukupnim pravima žena zatvorenica na praktičan i osoban način.

Ove preporuke usmjerene su na povećanje svijesti i pružanje podrške ženama zatvorenicama, s ciljem poboljšanja njihovog pristupa obrazovanju i ostvarivanja prava tijekom izdržavanja kazne zatvora. Provođenje ovih mjera moglo bi doprinijeti humanizaciji zatvorskih sustava te osigurati bolju pravnu zaštitu za žene unutar tih okvira

Za buduća istraživanja potrebno je poduzeti nekoliko ključnih koraka kako bi se osigurala veća sveobuhvatnost i valjanost rezultata:

Povećanje reprezentativnosti uzorka: Istraživanja bi trebala uključiti raznovrsnije skupine žena zatvorenica, obuhvaćajući različite demografske karakteristike poput dobi, etničke pripadnosti, obrazovnog nivoa i dužine kazne. Također, važno je uključiti različite tipove zatvorskih institucija, uključujući visoko i nisko sigurnosne zatvore, kao i specijalizirane ustanove za rehabilitaciju. Na taj način, rezultati istraživanja postali bi općenitiji i primjenjiviji na širi spektar zatvorenica.

Dugotrajno praćenje sudionica: Proširenje vremenskog okvira istraživanja omogućilo bi praćenje sudionica ne samo tijekom izdržavanja kazne, već i nakon njihovog izlaska iz zatvora. Dugotrajno praćenje bi omogućilo bolje razumijevanje dugoročnih izazova s kojima se ove žene suočavaju, uključujući reintegraciju u društvo, ponovno uspostavljanje odnosa i traženje zaposlenja. Takav pristup bi također mogao otkriti trajne efekte obrazovnih programa koje su pohađale tijekom izdržavanja kazne.

Kombinacija različitih metoda prikupljanja podataka: Kako bi se dobio dublji uvid u iskustva zatvorenica, preporučuje se korištenje mješovitih istraživačkih metoda. To uključuje kombinaciju retrospektivnih podataka iz prošlih istraživanja s novim, kvalitativnim metodama poput dubinskih intervjua i fokus grupa, kao i kvantitativnim alatima kao što su ankete. Dodatno, analiza slučaja može pružiti detaljan prikaz specifičnih situacija, omogućujući dublje razumijevanje individualnih iskustava i sistemskih izazova.

Uključivanje različitih perspektiva: Za sveobuhvatnije razumijevanje života u zatvoru i specifičnih potreba žena zatvorenica, istraživanja bi trebala uključivati perspektive raznih dionika. Ovo uključuje ne samo zatvorenice, već i zatvorsko osoblje, stručnjake za ljudska prava, pravnike, aktiviste i predstavnike nevladinih organizacija koje se bave pravima zatvorenika. Takva višestruka perspektiva omogućila bi identifikaciju i razumijevanje različitih aspekata zatvorskog života, uključujući sustavne probleme i potencijalne strategije za njihovo rješavanje.

Primjenom ovih pristupa, buduća istraživanja mogla bi pružiti detaljnije i nijansiranije uvide u potrebe i izazove s kojima se suočavaju žene u zatvorskom sustavu, te doprinijeti formuliranju učinkovitijih strategija za njihovu podršku i reintegraciju u društvo.

7. Literatura:

1. Abram, K., McClelland, G. i Teplin, L. (1996). Prevalence of Psychiatric Disorders among Incarcerated Women. *Archives of General Psychiatry*, 53(6), 505-512.
2. Ajduković, D. (2008): Odgovornost istraživača i valjanost kvalitativne metodologije. U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. (ur.): *Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*. ERF, Zgareb. 37-55.
3. Babić, V., Josipović, M. i Tomašević, G. (2006.) Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13, 685-743.
4. Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
5. Council of Europe. (1950). European Convention on Human Rights. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
6. Council of Europe. (1973). European Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/065>
7. Council of Europe. (1987). European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/126>
8. Council of Europe. (2006). European Prison Rules, 2006. <https://www.coe.int/en/web/penal-reform/european-prison-rules>
9. Council of Europe. (2018). Women in prison. <https://www.coe.int/en/web/cpt/women-in-prison>
10. Cruells, M., Torrens, M. (2004). *Women, integration and prison: An analysis of the processes of socio-labour integration of women prisoners in Europe. Work package 5 Spanish report. Study of the efficiency of socio-labour insertion measures*, 1-44. ???
11. Dabić, T. (2021). *Stanje ljudskih prava počinitelja/počiniteljica kaznenih djela s naglaskom na resocijalizaciju zatvorenika/zatvorenica*. Kuća ljudskih prava Zagreb, Roditelji u akciji - Roda.
12. Davis, L. M., Bozick, R., Steele, J. L., Saunders, J., i Miles, J. N. V. (2013). *Evaluating the effectiveness of correctional education: A meta-analysis of programs that provide education to incarcerated adults*. RAND Corporation.
13. Gehring, T., & Muth, W. R. (1985). The correctional education/prison reform link: Part I, 1840-1900. *Journal of Correctional Education*, 36(4), 142-143.
14. <https://www.novus.ac.uk/what-we-do/education-training/>

<https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvje%C5%A1%C4%87e-pu%C4%8Dke-pravobraniteljice-za-2019.pdf>

15. Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu (2020).
16. Josipović, I. (2018). Uvođenje obveznog zatvorskog obrazovanja u drugoj polovici 19. stoljeća. Odjel za kulturologiju Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
17. Jovanić, G., & Petrović, V. (2017). Potrebe, praksa i efektivnost obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja osuđenih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 16(2), 199-221.
18. Kajawo, S. C. R., Johnson, L. R. (2024). Why not us? Experiences of incarcerated women on education access in Malawi prisons. *Advanced Journal of Social Science*, 13(1), 25-39.
19. Korzh, A. (2021). Education behind bars and beyond prison: Incarcerated women's education aspirations and barriers in Ukraine. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 51(4), 636-653.
20. Kurbalija, A. (2018). *Zatvorske knjižnice- biblioterapija kao odgovor* (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
21. Ljubanović, B. (2006). Tijela državne uprave u sustavu izvršenja kazne zatvora. *Hrvatska javna uprava*, 6(4), 57-89.
22. Macanović, N., Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija*. Banja Luka: Defendologija.
23. Mataija, A. (2014). Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija. Zagreb: RODA.
24. Pleić, M. (2010). Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (1), 307-331.
25. Pravilnik o obrazovanju maloljetnika za vrijeme izvršavanja sankcija. Narodne novine 28/14 (2014)
26. Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika. Narodne novine, 113/02 (2002).
27. Saldaña, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers* (2. izd.). London. SAGE Publications.
28. Sprackett, J. i Wetton, C. (2007). *Women in prison: A Review of the Conditions in Member States of the Council of Europe*. Bruxelles: Quaker Council for European Affairs

29. Swaine Williams, K., Collins, J., & Edmiston, C. (2024). *Young women's education in prison*. Prisoners' Education Trust.
30. Šučur, Z., & Žakman-Ban, V. (2005). Značajke života i tretmana žena u zatvoru. *Društvena istraživanja*, 14(6(80)), 1055-1079.
31. United Nations. (1957). Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. [https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners.pdf](https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf)
32. United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
33. United Nations. (1984). *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>
34. United Nations. (1984). *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman, or Degrading Treatment or Punishment*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>
35. United Nations. (1985). United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules). <https://www.un.org/ruleoflaw/files/UNAdminofJuvenileJusticerules.pdf>
36. United Nations. (1989). *Convention on The Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
37. United Nations. (1990). *United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (Riyadh Guidelines)*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/professionalinterest/crc/part11-12.pdf>
38. United Nations. (1990). *United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (Tokyo Rules)*. Retrieved from [https://www.un.org/ruleoflaw/files/Tokyo Rules.pdf](https://www.un.org/ruleoflaw/files/Tokyo_Rules.pdf)
39. United Nations. (2010). *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders - Bangkok Rules* [https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok Rules ENG 22032015.pdf](https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf)
40. United Nations. (2015). *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. (UN Nelson Mandela Rules)*

41. Uprava za zatvorski sustav (2024). Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora odgojnih zavoda za 2022. godinu. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske.
42. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 5/14, (1990).
43. Zagorec, M. (2023). Pravo na odgovarajući smještaj u maloljetničkom zatvoru u Republici Hrvatskoj. *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, 12(2), 190-216.
44. Zakon o izvršavanju kazne zatvora, Narodne novine: 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13 (2013).
45. Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, Narodne novine, 133/12 (2012).
46. Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine, 84/11 (2011).

8. Prilozi:

Prilog 1. Pitanja iz Vodiča za polustrukturirani intervju:

1. Koja prava imate vezano za reproduktivnog zdravlja?
2. Koja prava imate vezano uz prehranu?
3. Koja prava imate vezano uz zdravstvene preglede?
4. Koja prava imate vezano uz terapije?
5. Koja prava imate vezano uz kontrole?
6. Koja prava imate vezano uz kontracepcijska sredstva?
7. Koja prava imate u vezi prava na osobne odluke?
8. Jeste li zadovoljni navedenim pravima?
9. Što mislite da bi trebalo promijeniti u pogledu navedenih prava?
10. Koji su izazovi i prepreke sa kojima se susrećete po pitanju ostvarenja navedenih prava?
11. Koja prava imate vezano uz roditeljstvo?
12. Jeste li zadovoljni Vašim roditeljskim pravima tijekom boravka u kaznionici?
13. Koji su izazovi i prepreke sa kojima se susrećete po pitanju Vaših roditeljskih prava tijekom boravka u kaznionici?
14. Koja prava ostvarujete glede obrazovanja koje bi Vam pomoglo pri pronalasku zaposlenja nakon izlaska na slobodu?

15. Koji su izazovi i prepreke sa kojima se susrećete prilikom utvrđivanja prava na obrazovanje?
16. Na koji se način štiti majčinstvo u kaznionici?
16. Na koji je način organizirana briga za trudnice?
17. Na koji se način organizira porod bez lisica?
18. Na koji se način štiti interes majke i djeteta?
19. Na koji je način organizirana briga za dijete koje je rođeno za vrijeme majčina izdržavanja kazne zatvora?
20. Na koji je način organizirana prehrana djeteta rođenog za vrijeme majčina izdržavanja kazne zatvora?
21. Na koji je način organizira briga za dijete za koje se skrbe drugi dok je majka u kaznionici?
22. Na koje se načine štiti interes djeteta za koje se skrbe drugi dok je majka u kaznionici?
23. Na koji je način organizirano poticanje dobrog i zdravog kontakta majka-dijete?
24. Jeste li zadovoljni načinom na koji se štiti majčinstvo tijekom boravka u kaznionici?
25. Koji su izazovi i prepreke sa kojima se susrećete prilikom ostvarivanja prava na majčinstvo?
26. Na koji način mislite da bi se navedeni izazovi i prepreke mogli savladati?
27. Prijavljujete li nepravilnosti koje doživljavate tijekom boravka u kaznionici nadležnim službenicima i stručnom osoblju?
28. Koja bi bila uloga ministarstva u unaprjeđenju Vaših prava tokom boravka u kaznionici?
29. Koja bi bila uloga stručnjaka zaposlenih u kaznionici u unaprjeđenju Vaših prava tokom boravka u kaznionici?
30. Koja bi bila uloga ostalih zatvorenica u unaprjeđenju Vaših prava tokom boravka u kaznionici?
31. Želite još što god dodatno reći vezano za ove teme